

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta
Ústav dějin křesťanského umění
Dějiny křesťanského umění

Markéta Polívková

Křížové cesty v Čechách po roce 1945

bakalářská práce

Vedoucí práce: prof. PhDr. Ing. Jan Royt, Ph.D.

2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem Křížové cesty v Čechách po roce 1945 napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů a literatury a že jsem ji nevyužila k získání jiného nebo stejného titulu.

Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna pro účely výzkumu a soukromého studia.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s využitím uvedené literatury.

V Praze dne 27. dubna 2011

Markéta Polívková

Bibliografická citace

Křížové cesty v Čechách po roce 1945 [rukopis] : bakalářská práce / Markéta Polívková ; vedoucí práce: Jan Royt. – Praha, 2001. – 81 s.

Anotace

Předmětem práce bylo zmapování novodobých křížových cest vytvořených po roce 1945, a to na území Čech. První teoretická část je zaměřena na vývoj a historii křížových cest. Součástí této kapitoly jsou typy křížových cest a jejich možné podoby. Obsahuje také přehled některých původních českých kalvárií a křížových cest. Další kapitola je věnována ikonografii zobrazování jednotlivých zastavení, na niž navazuje přehled nových českých křížových cest. Nejobsáhlejší část tvoří rozbor vybraných novodobých malířských a sochařských cyklů. Na závěr je uveden význam křížových cest v rámci současného křesťanského umění.

Klíčová slova

křížová cesta, Ježíš Kristus, Nový zákon, pašije, ikonografie, sakrální umění

Abstract

The Way of the Cross in Bohemia after 1945

This bachelor thesis deals with survey on modern Ways of the Cross created after 1945 in Bohemia. The first part of this thesis is concerned with the development and the history of the Ways of the Cross. The kinds and the forms of the Ways of the Cross are distinguished here as well. This part also contains the summary of several original Czech Calvarias and the Way of the Cross. The following chapter introduces the of the depiction of particular stations and also contains the summary of new Czech Ways of the Cross. The biggest part of this thesis approaches several modern painting and sculptural Ways of the Cross.

Keywords

the Way of the Cross, Jesus Christ, the New testament, Passion, iconography, sacral art

Počet znaků (včetně mezer): 158 594

Obsah

I.	Úvod	5
II.	Přehled literatury	7
III.	Křížové cesty v Čechách po roce 1945	9
III.1	Historie křížových cest	9
III.1.1	Původ a význam křížových cest	9
III.1.2	Jeruzalémská křížová cesta.....	10
III.1.3	Pobožnost křížové cesty	12
III.1.4	Historie a vývoj křížových cest	14
III.1.5	Typy křížových cest.....	17
III.1.6	Původní české kalvárie a křížové cesty	21
III.2	Ikonografie křížové cesty	25
III.2.1	Ikonografický popis jednotlivých zastavení	27
III.2.2	Nové formy křížových cest po roce 1945.....	35
III.3	Křížové cesty v Čechách po roce 1945	37
III.3.1	Křížové cesty Karla Stádníka	39
III.3.2	Památník obětem zla, Meditační zahrada v Plzni.....	47
III.3.3	Křížová cesta Vladimíra Komárka	50
III.3.4	Příběh putování a nadějí člověka – Křížová cesta u Kuksu	53
III.3.5	Obnova křížových cest a kalvárií	59
III.3.6	Obnovené křížové cesty v Čechách.....	60
IV.	Závěr	62
V.	Textová příloha.....	64
VI.	Obrazová příloha	67
VII.	Seznam vyobrazení.....	76
VIII.	Seznam použité literatury	78
VIII.1.1	Články v periodikách.....	79

I. Úvod

Cílem bakalářské práce bylo zmapovat křížové cesty, jež byly vytvořeny od roku 1945 do současnosti, a to na území Čech, tedy bez Moravy a Slezska. Vyřazení těchto území bylo dáno v první řadě rozlehlostí celé České republiky a také rozdílem mezi Čechami a Moravou, jež z daleka převyšuje výskytem křížových cest celý zbytek České republiky.

Na začátku sběru materiálu k tématu jsem využila kontakt na věřící lidi z celých Čech, s prosbou o zaslání informací o křížových cestách z jejich okolí. Zasláné informace se pak staly základem dalšího hledání a mapování, jehož výsledkem byl seznam křížových cest rozdělený na několik částí podle typu a místa křížové cesty. Z tohoto seznamu jsem pak vybrala do své práce ty křížové cesty, jež byly zajímavé zvláště z hlediska ikonografického a bylo k nim možno dohledat dostatečné množství informací.

Přehled křížových cest, který je součástí přílohy, je však i přes veškerou snahu neúplný, ať už z důvodu nedostupnosti informací nebo nedostatečné obeznamenosti s jednotlivými kraji. Počet křížových cest se navíc stále rozšiřuje. Kromě křížových cest exteriérových se čtrnácti zastaveními a cest umístěných v interiérech sakrálních staveb, jsem do seznamu křížových cest zahrнула i opravené křížové cesty, které někdy kolidují s novými. Je tomu tak třeba v případě osazení nového uměleckého díla do původní kaple.

Stranou zájmu zůstaly křížové cesty, které nejsou pro ikonografický rozbor tohoto tématu natolik přínosné nebo se mi o nich nepovedlo sehnat dostatek informací. Do bakalářské práce jsem nezahrнула křížové cesty, které vyšly pouze v knižní podobě, ani ty, které nemají své stálé umístění. Zmiňuji se o nich jen v případě jejich většího uměleckého významu nebo zajímavé ikonografie. Z důvodu rozsáhlosti tohoto tématu není součástí práce ani srovnání českých křížových cest z hlediska středoevropského kontextu.

První část práce je zaměřena na přehled literatury k tomuto tématu a jeho teoretické vymezení, přiblížení historie, jejího původu a významu. Nezabývám se teologickým rozbohem křížové cesty, neboť počítám s obeznameností s tímto tématem u čtenářů práce. Zbývá tak více prostoru na zaměření z hlediska uměleckohistorického. V další kapitole je uveden vývoj ikonografie křížových cest. Hlavní část tvoří rozbor jednotlivých křížových cest v souvislosti s autory a vznikem díla. Jsou zde zastoupeny tři křížové cesty nacházející se v sakrálním prostoru a dvě významné realizace sochařských cyklů umístěné v exteriéru. Zmiňuji se také o opravách křížových cest, jež jsou v současné době aktuální. V závěru je pak shrnut vztah lidí k moderním křížovým cestám.

Z důvodu přehlednosti a jasnosti používám ve většině případech pojmu křížová cesta, jež označuje nejen pobožnost, ale také umělecké znázornění Kristovy cesty utrpení. Pojem kalvárie je v práci objasněn, ale není hlouběji rozveden z důvodu zaměření práce na novodobé cykly křížových cest. U popisu jednotlivých zastavení používám pokud možno autorských názvů. U umělců křížových cest se nezabývám jejich životem a dílem obecně, ale v souvislosti s dílem křížové cesty. Zároveň nechávám stranou technickou stránku vzniku děl.

Toto vymezení a zjednodušení tématu má posloužit k jeho lepšímu uchopení a ucelenosti. Jisté nedostatky jsou pak otázkou dalšího rozvedení práce, jež v českém prostředí dosud schází.

II. Přehled literatury

Téma křížových cest nebylo dosud v České republice uspokojivě a uceleně zpracováno. Výjimkou jsou snad jen monograficky zpracované historie nejvýznamnějších souborů kalvárií, jako v případě Říмова. V ostatních středoevropských zemích je tradice výzkumu křížových cest dlouholetá. Monografické zpracování tohoto tématu můžeme najít například na Slovensku pod názvem Kalvárie a Křížové cesty na Slovensku, jež byly vydány v roce 2002.

V českém prostředí dosud takovýto přehled, který by shrnoval kalvárie a křížové cesty od nejstarších až po současné, schází. Literatura týkající se křížových cest po roce 1945 je nedostatečná nebo pouze kusá. Nově založené křížové cesty nebyly často dostatečně zdokumentovány. Důvod nezájmu o toto téma můžeme přičíst politické situaci v Československu do roku 1989. Jistý vliv měla ale také postupná sekularizace společnosti. Teprve v posledních dvaceti letech se začínají pozvolna obnovovat původní tradice, jejichž součástí jsou i křížové cesty. Postupné probouzení vrcholí v současné době v podobě oprav mnoha křížových cest staršího data, ale také v budování křížových cest zcela nových.

Literatura vztahující se ke křížovým cestám obecně je většinou staršího data a je spíše součástí náboženské literatury nebo jen úvodem k pobožnosti křížové cesty. Bohatá je literatura v německém jazyce. Potřebné informace obsahuje *Teologie und Kirche*, jež je přístupný ve více vydáních před i po II. vatikánském koncilu. Ikonografické informace je možné čerpat z německých lexikonů a slovníků: *Ikonographie der christlichen kunst* nebo *Lexikon der christlichen Ikonographie*. Ikonografické údaje obsahuje také *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění* od Jamese Halla, *Slovník biblické kultury* od Jana Royta nebo *Príbehy Nového zákona, Ikonografia* od Ivana Rusina a Mariana Zervana z roku 2000.

Data o umělcích poskytují monografie jednotlivých umělců a *Slovník českých a slovenských výtvarných umělců*. Informace o křížových cestách vzniklých od roku 1945 do roku 1989 jsou dostupné jen v některých případech. Spíše najdeme informace o stavbě kostela než o jeho vnitřním vybavení a křížové cestě. Někdy schází i základní údaje o autorovi a roku vzniku křížové cesty.

Co se týká nových křížových cest vytvořených po roce 1989, je nutno vycházet ponejvíce z novinových či časopiseckých článků, jež jsou někdy dostupné na internetu. Faktografické údaje byly získány z příslušných farností, od kněží nebo věřících. Někdy jsem však narazila na neobeznámenost s původem a historií křížové cesty. Důležitý zdroj

informací představují samozřejmě sami umělci, bohužel mnoho z nich již nežije (Komárek, Jíra, Preclík, Stádník).

Není možné vynechat ani studentské práce. Tématem křížové cesty a jejím významem v dějinách umění se zabývá bakalářská práce Lindy Koumarové s názvem *Témata křesťanského umění a jejich proměny, Křížová cesta* vypracovaná v roce 2009 na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Životem a dílem Karla Stádníka se zabývá bakalářská práce z roku 2006 vypracovaná Annou Kubátovou na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Významné poznatky týkající se křížových cest Karla Stádníka uvádí diplomová práce Lucie Peroutkové: *Křížová cesta v pojetí Karla Stádníka a v české moderní plastice* vypracovaná v roce 2003 na Fakultě výtvarných umění Vysokého učení technického v Brně.

Jak je vidět, je téma křížových cest sice oblíbené u studentů, ale v české odborné literatuře je dosud opomíjené. Absence přehledného díla, ztěžuje práci těm, kteří se snaží o znovuvzkřísení a oživení původních křížových cest. Zájemci o toto téma jsou tak často odsouzeni k složitému a zdlouhavému vyhledávání informací o jednotlivých křížových cestách.

III. Křížové cesty v Čechách po roce 1945

III.1 Historie křížových cest

III.1.1 Původ a význam křížových cest

Český název křížová cesta byl odvozen z latinského názvu *via passionis* (cesta utrpení) nebo také *via dolorosa* (bolestná cesta). Později se ustálilo označení *via crucis* neboli křížová cesta. Je to cesta, kterou musel projít Ježíš Kristus po odsouzení Pilátem od jeho paláce až na Golgotu, kde byl ukřižován a následně pohřben. Je to ale zároveň cesta spásy pro všechny, kdo v Krista doufají, neboť jeho cesta neskončila smrtí, ale vzkříšením. Přípomínka Kristovy oběti a zmrtvýchvstání je spojena s velikonočními svátky, které jsou vrcholem liturgického roku.

Křížová cesta má hned několik významů. Za prvé označuje skutečnou událost, která se udála v Jeruzalémě kolem roku 33 n. l. a je zachycena v evangeliích.¹ Za druhé vyjadřuje procesní formu bohoslužby konanou římskokatolickou církví zvláště v postní době před Velikonocemi. Za třetí označuje symbolické zobrazení této události v podobě cyklu výtvarných děl umístěných v krajině nebo v sakrálním prostoru. Součástí křížové cesty je čtrnáct scén neboli zastavení, jež jsou označena kříži a většinou umělecky ztvárněna. Jednotlivá zastavení Kristovy cesty na Kalvárii jsou tato: 1. Ježíš je odsouzen k smrti. 2. Ježíš na sebe bere kříž. 3. Ježíš poprvé klesá pod křížem. 4. Ježíš potkává svou matku. 5. Šimon z Cyrény pomáhá Ježíšovi nést kříž. 6. Veronika podává Ježíšovi roušku. 7. Ježíš klesá podruhé. 8. Ježíš potkává plačící jeruzalémské ženy. 9. Ježíš klesá potřetí. 10. Ježíš je vyslečen setníky. 11. Ježíš je ukřižován. 12. Ježíš umírá na kříži. 13. Ježíš je sňat z kříže. 14. Ježíš je ukládán do hrobu.

Pro pochopení tématu křížové cesty je nutné vycházet z příběhu Ježíše Krista zaznamenaného v evangeliích Nového zákona. Jen tak je možné v souvislostech pochopit její význam a jednotlivá zastavení. Není mým záměrem popisovat Kristův pašijový příběh, jelikož počítám s jeho obeznámeností u čtenářů této práce. K evangeliijnímu příběhu se obrátím jen tam, kde to bude vyžadovat lepší pochopení.

Příběh Kristova utrpení je zachycený v Novém zákoně ve čtyřech kanonických evangeliích, jež zachycují události spojené s životem a působením Ježíše Krista. Největší pozornost je přitom věnována Ježíšovu odsouzení, utrpení a smrti na kříži a následně jeho zmrtvýchvstání. Je zde obsaženo základní poselství oběti Boha, který se stal člověkem, aby podstoupil smrt a přemohl ji svým zmrtvýchvstáním.

---

¹ Matouš 27, 11–66; Marek 15; Lukáš 23; Jan 18, 28–42.

Pašijový příběh začíná v zahradě Getsemanské, kde se Ježíš modlí, zatímco jeho učedníci spí. Následuje Ježíšovo zatčení a židovský proces, kdy je Kristus předveden před Annáše, Kaifáše a sanhedrin, neboli židovskou radu. Následuje římský proces, kdy je Ježíš předveden před Piláta a Heroda a následně je Pilátem odsouzen. Zde začíná křížová cesta, která zachycuje cestu na smrt se vším utrpením, kterým musel Ježíš projít. Jeho cesta má cíl na hoře Golgota, kde je Kristus svlečen ze šatu, přibit na kříž a ukřižován mezi dvěma lotry. Součástí křížové cesty je také sejmutí těla z kříže a uložení do hrobu. Následuje zmrtvýchvstání Krista, které představuje završení jeho oběti za spásu lidstva.

Evangelisté tuto potupnou cestu na smrt, která byla připravena pro otroky a zločince, zachycují z pohledu víry v jeho vzkříšení. Nahlížejí na tuto událost jako na proroky předpovězenou a Ježíšem, jako očekávaným Mesiášem, završenou. Ježíš je chápán jako vítěz nad smrtí, který jako první překonal smrt a vstal z mrtvých, aby vykoupil celé lidstvo z věčného zatracení.

III.1.2 Jeruzalémská křížová cesta

O tom, jak vypadá skutečná realita svatého města Jeruzalém s místy Kristova utrpení, by mohlo vyprávět mnoho poutníků, kteří se vydávají na posvátná místa Svaté země. Na nejvýznamnější událost křesťanské historie se nezapomíná ani v dnešní době. Nezbytnou součástí návštěvy Svaté země je Jeruzalém s chrámem Božího hrobu a k němu vedoucí křížová cesta, nacházející se dnes v muslimské čtvrti. Křížová cesta o 14 zastaveních však byla v dnešní podobě v Jeruzalémě zavedena teprve roku 1725. Podle křesťanské tradice vede z Antoniova hradu, domu římského prefekta Pontia Piláta, kde byl Ježíš odsouzen, až k chrámu Božího hrobu na hoře Golgota, kde byl ukřižován a pohřben.

Přesná trasa, kudy Kristu nesl kříž, není známa, ale již v době křížáckých výprav byla v souladu s tradicí navržena trasa, která vychází z předpokladu, že sídlo guvernéra bylo v pevnosti Antonia nacházející se v blízkosti jeruzalémského chrámu.² Dvě první zastavení se odehrála v této římské pevnosti, kde byl Ježíš nejprve bičován, posmíván, poté korunován trním a nakonec odsouzen k potupné smrti na kříži. Další události křížové cesty se odehrály na cestě ke Golgotě. Sedm následujících zastavení se proto nachází na nedlouhé cestě ulicemi. Pět posledních zastavení je umístěno v chrámu Božího hrobu, jež stojí na hoře Golgota.

V úzké ulici Via dolorosa, kudy prochází stále množství poutníků, turistů a pouličních prodejců, se nachází čtrnáct zastavení, přičemž každé je součástí kaple, kostela nebo kláštera. Mezi jednotlivými zastaveními jsou po obou stranách dva metry úzké ulice

---

² FOUILLOUX 1992, 119.

nesčetné obchůdky arabských obchodníků.³ Každý pátek odpoledne se zde koná pobožnost, při níž kráčí františkáni a další věřící Via Dolorosou v Ježíšových stopách. O Velikonocích se množství poutníků mnohonásobně zvyšuje, mnozí přitom nesou na ramenou kříž po Kristově způsobu.

Putování po křížové cestě začíná v Antoniově pevnosti, z níž se dochovala jen část dlažby nádvoří. Na místě zvaném Lithostrotos, kde byl Ježíš odsouzen, stojí komplex kláštera s kaplí Odsouzení a kaplí Bičování. Zde mu byla nasazena koruna z trní a zde začala také jeho cesta s křížem. Mezi druhým a třetím zastavením stojí klášterní chrám Sionských sester, u něhož se nachází oblouk „Ecce homo“, kde Pilát ukázal lidu Ježíše. Na rohu ulice El-Wad stojí polská kaple s reliéfem, který zobrazuje Ježíše, jak padá poprvé pod tíhou kříže. Na místě čtvrtého zastavení stojí arménská kaple Panny Marie Bolestné, která je připomínkou Ježíšova setkání s matkou.

Na místě pátého zastavení se nachází oratoř františkánů, odtud se začíná stoupat do schodů směrem na Kalvárii. Na místě šestého zastavení měl stát podle tradice dům Veroniky, která přistoupila k Ježíšovi a utřela mu obličej, dnes je zde kaple Malých sester Ježíšových. V kapli františkánů stojí velký římský sloup, který označuje místo druhého pádu, kde měl být vyvěšen rozsudek Ježíšovi smrti. Místo osmého zastavení je označeno latinským křížem, jež je vytesán do zdi řeckého pravoslavného kláštera. Deváté zastavení určuje část dřívku antického sloupu, který je umístěný v koptském klášteře a nachází se před vchodem do chrámu Božího hrobu. Místo připomíná malý křížek, na nějž poutníci přikládají dlaň.

Posledních pět zastavení se nachází v chrámu Božího hrobu, jež byl založen císařem Konstantinem Velikým ve 4. století. Jeho zničení muslimy v roce 1009 bylo jedním z podnětů křížáckých válek. Roku 1149 dokončili křížáci stavbu chrámu, který se přes mnohá restaurování a přestavby dochoval až do dnešní doby. O jednotlivé části baziliky se dělí šest různých křesťanských církví. Klíč od vstupní brány přitom od 12. století střeží muslimská rodina z Jeruzaléma.

Desáté zastavení nacházející se v chrámě připomíná svlečení Ježíše z roucha. Kaple na místě, kde byl Ježíš před očima své matky ukřižován, byla roku 1938 vyzdobena mozaikou a náleží k nejdůležitějším místům křesťanství. Na místě ukřižování, přímo nad skálou Kalvárie, se nachází kaple s řeckým oltářem, jež náleží pravoslavné církvi. Kámen pomazání označuje místo, kam byl Ježíš položen po sejmutí z kříže. Ve zvláštní kapli se nachází místo Ježíšova hrobu, jež tvoří střed celého chrámu.

---

³ <http://cestovani.idnes.cz/krok-za-krokem-via-dolorosou-dig-igsvet.asp?c=2000M096C07B>, Krok za krokem Via Dolorosou, vyhledáno 5. 4. 2010

Popravní místo zvané Lebka, hebrejsky Golgota a latinsky Calvaria, se nacházelo blízko za hradbami města, takže bylo zahrnuto do města již o jedenáct let později. Překvapivé je, že Kalvárie není hora v pravém slova smyslu, ale „pouze velký a široký útes, který nad okolní terén vystupuje jen několik metrů“⁴ a tvarem opravdu připomínající lebku.

III.1.3 Pobožnost křížové cesty

Pobožnost křížové cesty je součástí liturgie římskokatolické církve. Jejím smyslem je připomenout věřícím mučednickou smrt Ježíše Krista, skrze niž vykoupil lidstvo z hříchu a věčného zatracení. Prostřednictvím jednotlivých zastavení si věřící zpřítomňují a spoluprožívají Kristovo utrpení a skrze jeho obětavost až na smrt pak zakouší sílu Kristovy lásky k Bohu i k lidem.

Vlivem františkánů a poutníků procházejících křížovou cestu v Jeruzalémě se začala od 4. století vyvíjet zbožnost ke Kristovu utrpení. První kniha o pobožnosti křížové cesty vyšla tiskem v roce 1518 pochází od kněze Bethlema, kterou sepsal již v roce 1471. V době vrcholného středověku existovalo také v Evropě mnoho různých pobožností připomínajících věřícím mučednickou smrt Ježíše Krista. V 15. století se v Německu a v Holandsku rozšířila „pobožnost ke Kristovým pádům“, jejich počet byl ustálen na sedmi „upadnutí“.⁵ Dalšími byly pobožnosti ke svatým ranám, ke „Kristovým zastavením“ nebo k „bolestnému Kristovu putování“, kdy krácel průvod věřících od jednoho kostela ke druhému a připomínal si tak Kristovu poslední cestu. Syntézou těchto podobně zaměřených pobožností postupně vznikla křížová cesta.⁶

Pobožnosti, konající se zejména na Velký pátek, byly františkány zformovány koncem 16. století. K jejich přesnějšimu vymezení došlo až papežským dekretem z roku 1731, kde je stanoven průběh pobožnosti i platnost odpustků s pobožností spojených. Od současné praxe se liší striktnějším oddělením mužů a žen při procesí, kdy jdou nejprve pohromadě muži, až po nich následují ženy.

Pobožnost křížové cesty byla a dosud je spojena s plnomocnými odpustky. Křížová cesta původně nahrazovala věřícím pouť do Jeruzaléma, proto za vykonání křížové cesty získávali věřící odpustky stejné hodnoty, jako kdyby putovali do Svaté země. Odpustky se na ně vázaly také podle papežského výnosu, jež platí dodnes. Získání plnomocného odpustku je možné při liturgii Velkého pátku při zbožné účasti adorace kříže. Dále jsou odpustky spojeny s vykonáním pobožnosti křížové cesty, a to i prostřednictvím

---

⁴ DOKLÁDAL 1993, 3.

⁵ KÜNSTLE 1928, 445.

⁶ KOUMAROVÁ 2009, 16.

rozhlasového nebo televizního přenosu, jež je vedena papežem. Platná pobožnost je vázána i v dnešní době na řádně zřízenou křížovou cestu. K získání odpustků přitom není třeba ústních modliteb, ale jen uvažování a rozjímání o utrpení Páně. „Není proto nezbytné zvláštním způsobem meditovat nad tajemstvím jednotlivých zastavení.“⁷ Na stejnou rovinu jsou postaveny i další pobožnosti připomínající utrpení a smrt Krista, přitom je však potřeba zachovávat rozdělení na čtrnáct zastavení.

Křížová cesta je formou lidové pobožnosti, jež vznikla z iniciativy obyčejných lidí podobně jako například modlitba růžence. Důvodem jejího zahrnutí do liturgie katolické církve byla živá realizace víry vycházející z každodenního života. Na základě tradice postavila církev pro liturgické dění pevný řád, který se stal zavazující normou, jež musí být dodržována. V současné době určují liturgické dění dokumenty II. vatikánského koncilu, jako například Konstituce o posvátné liturgii (*Sacrosanctum concilium*).

Pobožnost křížové cesty je možno vykonávat buď ve společenství církve pod vedením kněze, nebo soukromně, a to zpravidla v době velikonočního půstu, na Velký pátek odpoledne nebo při poutích. Při pobožnosti se věřící modlí a rozjímají o utrpení Krista. Každé rozjímání bývá doprovázeno modlitbou nebo četbou úryvků z Písma. Přitom prochází postupně jednotlivá zastavení křížové cesty. „Je vhodné přecházet od jednoho zastavení k druhému. Když se tato pobožnost koná veřejně a přecházení všech přítomných osob není dobře možné, pak postačuje, aby mezi jednotlivými zastaveními přecházel alespoň ten, kdo pobožnost vede, ostatní přitom zůstávají na svém místě.“⁸

Tato pobožnost náleží k církevním obřadům, majícím vliv na uspořádání bohoslužebného prostoru. Vyžaduje prostor pro pohyb po sakrálním prostoru, neboť je spojena s procházením, jež připomíná cestu. Z tohoto důvodu jsou jednotlivá zastavení rozestavěna podél co největšího prostoru, aby bylo možno naznačit alespoň malý posun. Nejvhodnější pro znázornění této cesty představují křížové cesty umístěné ve volné krajině, např. v Mikulově, Římově, Hostýně atd. V moderních kostelích je pro křížovou cestu někdy dokonce vyčleněn samostatný meditační prostor, s tímto typem se však v českém prostředí dosud neseťkáváme.

Pobožnost je dodnes mezi věřícími oblíbená. V současné době se například pravidelně konají před Velikonocemi křížové cesty nejen v jednotlivých kostelích, ale také při křížových cestách ve volné přírodě. Pobožnost je například zaměřena na rodiny s dětmi, kdy jsou jednotlivá zastavení dramatizována pro jejich lepší pochopení a oživení.

---

⁷ ENCHIRIDION 2000, 43.

⁸ ENCHIRIDION 2000, 44.

III.1.4 Historie a vývoj křížových cest

Je možné, že prazáklady procházení křížové cesty počínají již u prvních křesťanů, kteří ve vzpomínkách spoluprožívali Kristovu poslední cestu. Podle apokryfu O smrti Mariině (asi 5. století) se vydávala po stopách svého syna nejprve Panna Maria. Pobožnost křížové cesty však byla zřejmě až výsledkem předání vzpomínek dalším (traditio – tradice).

Křesťané si již v raném středověku toužili připomínat a napodobovat Kristovu bolestnou cestu. Za tímto účelem podnikali poutní cesty do Svaté země. První takovéto zprávy o putování poutníků na jednotlivá místa v Jeruzalémě pochází od vznešené paní Egerie (Etherie) z konce 4. století. Až do roku 1073 byla cesta bez překážek, ale po napadení Palestiny Turky, kteří křesťany pronásledovali a zakazovali jim navštěvovat posvátná místa, se cesta do Svaté země stala nebezpečnou a pro málokoho dostupnou. Situace se ještě zhoršila v průběhu 11. až 13. století, v období křížových výprav, kdy se nepodařilo udržet Jeruzalém v rukou křesťanů.⁹ Z této doby pochází písemné památky, v nichž se poutníci zmiňují o navštívení skoro všech míst dnes známých jako zastavení křížové cesty.

Důležitou úlohu v konstituování a rozvoji křížové cesty sehrála řehole svatého Františka, jíž v roce 1342 dovolili Turci chránit a udržovat posvátné objekty ve Svaté zemi. Františkánští mniši po celá staletí prováděli poutníky po těchto místech spojených s Kristovým utrpením. Tato „svatá obchůzka“ konaná převážně v noci zahrnovala večeřadlo, dům Kaifášův, Kalvárii, Getsemany a Sion. Zajímavé je, že se jeruzalémská cesta zpočátku procházela opačným směrem, než je tomu dnes, takže začínala u Božího hrobu a končila v Antoniově pevnosti. V 16. století se pod evropským vlivem směr postupně obrátil na dnešní způsob.

V době středověku se nejspíše zrodila myšlenka napodobení křížové cesty v evropském prostředí, jež by sloužila jako náhrada umožňující alespoň v duchu spoluprožívat cestu bolestného utrpení i věřícím v Evropě, a to prostřednictvím soch a obrazů. S myšlenkou napodobení a co nejautentičtějšího přenesení křížové cesty jeruzalémské do evropského prostředí přišel řád františkánů, jež se stal jakýmsi garantem správnosti křížové cesty.

Myšlenka napodobení míst spojených s Kristovým utrpením nebyla spojena jen s potřebou duchovní, ale také praktickou. Zhoršující se poměry ve Svaté zemi a riziko nebezpečné a dlouhé cesty vedlo k vytváření jakýchsi paralel (idea translatia) skutečné

---

⁹ ROYT 2007, 223.

jeruzalémské cesty do Evropy. Autenticita měla být dosahována nejprve výběrem podobného terénu, ale také přesnými vzdálenostmi jednotlivých zastavení od sebe. Již účastníci křížových výprav, ale také další poutníci si přinášeli z Jeruzaléma informace o podobě a vzdálenostech jednotlivých míst spojených s utrpením Kristovým.

Při zakládání křížových cest bylo proto hledáno místo, které by svým profilem odpovídalo jeruzalémské cestě. Zároveň byla rozměřena vzdálenost mezi jednotlivými zastaveními, které tak měly odpovídat skutečným vzdálenostem v Jeruzalémě. Tímto byla zachována myšlenka vytvoření jakéhosi „nového Jeruzaléma“ v prostředí Evropy. Věřící tak mohli spoluprožívat a napodobovat utrpení Kristovo v prostředí Evropy za dodržení co největší autenticity a věrohodnosti, kterou křížovým cestám dodávali jejich zakladatelé františkáni, případně další věřící, kteří byli obeznámeni s podmínkami ve Svaté zemi.

Křížové cesty se objevují v podobě symbolických zastavení v bočních lodích gotických chrámů nebo jako zvláštní kapličky na okrajích cest. Epizody z evangelií většinou připomínal obraz nebo sousoší. Vzniku křížových cest v evropském prostředí předcházela vyobrazení Kristova života, konkrétně pašijí Kristových, které jsou známé z nástěnných maleb a oltářů v románských a gotických kostelích. Významným ctitelem křížové cesty byl dominikán P. Alvarus, který v Cordobě vystavěl kapli se 14 zastaveními datovanou rokem 1405.¹⁰

Pojem zastavení v dnešním slova smyslu použil v roce 1472 ve svém kázání W. Wey. Jednotlivá zastavení znázorňovala události původní jeruzalémské cesty, před nimiž se účastníci zastavovali a modlili. Zastavení začínala poslední večeří nebo rozloučením Ježíše s Marií, posledním zastavením byl Boží hrob. Jejich počet nejprve kolísal od sedmi do 25 zastavení a postupně se zvyšoval až na více než čtyřicet i padesát. K sestavení jednotlivých zastavení přispěl v knize *Theatrum terrae sanctae* z roku 1590 Christian Cruys, který zde píše o dvanácti zastaveních, jak je známe dnes. Poslední dvě zastavení (Snímání z kříže spojené s Oplakáváním a Uložení do hrobu) připojil v roce 1625 španělský františkán A. Daza.¹¹ K ustálenému počtu čtrnácti zastavení, jež jsou užívány dodnes, tak došlo až během 17. století.

V době baroka se vyvinula jednotlivá zastavení umístěná v přírodě a na zdech kostelů. Obrazy křížové cesty byly nejdříve umístěny do všech františkánských kostelů, teprve později byly křížové cesty instalovány i do kostelů dalších. O velké rozšíření křížové cesty se zasloužil františkánský mnich svatý Leonard z Porto Maurizio (1676–1751), apoštolský misionář v Itálii, který prý v této zemi postavil na 572 křížových

---

¹⁰ KRAJL 2009, 2.

¹¹ KIRSCHBAUM 1970, 654.

cest.¹² Stal se zároveň velkým popularizátorem křížové cesty, kterou chápal jako povzbuzení pro chladná lidská srdce.

Křížová cesta se dočkala církevního schválení až výnosem papeže Inocence XI. z 5. září 1686. Schválení se však vztahovalo jen na křížové cesty ve františkánských kostelích, pro něž platily odpustky stejné hodnoty, jako při vykonání pouti do Jeruzaléma. Řadu dalších papežských ustanovení shrnuje papežský dekret odpustkové kongregace ze dne 3. dubna 1731, kde jsou vymezeny zásady pro zřizování křížových cest. Podle těchto zásad mohly platnou křížovou cestu zakládat pouze členové františkánského řádu, konkrétně představení řádu nebo pověření členové řádu. Křížová cesta musela obsahovat 14 zastavení, představující tajemství Kristova umučení. V případě venkovního umístění mělo první nebo poslední zastavení být situováno buď u kostela, nebo u jiného posvátného místa. Jednotlivé kapličky pak měly být zabezpečeny proti poškození či jakémukoli znesvěcení. Při větších kostelích bylo doporučeno zřízení dvou křížových cest, a to jedné pro muže a druhé pro ženy.

Dne 30. srpna 1746 povolil papež Benedikt XIV. výnosem zřizování křížové cesty ve všech kostelích a kaplích s povolením diecézního biskupa. Zároveň bylo povoleno zakládání dvou křížových cest v jednom místě, jedné v kostele a druhé mimo kostel. Tento výnos byl důležitý pro rozšíření křížových cest do celého světa. Zpočátku mohli křížové cesty zřizovat jen františkáni, toto omezení bylo zrušeno dekretem až 14. května 1871 papežem Piem IX. K dalšímu uvolnění původních omezení došlo roku 1884, kdy papež Lev XIII. prominul nedostatky dosud zřízených křížových cest, aby nikdo nemusel pochybovat o právoplatnosti jejich zřízení.¹³

Zakladateli kalvárií a křížových cest bývali nejčastěji členové františkánského řádu, v Čechách především jezuité (např. v Římově nebo v Starém Hrozňatově). Zakladateli mohli být také laici nebo kongregace, např. Kongregace Kristovy úzkosti, či další většinou laická sdružení v čele s řeholníkem. Kalvárie a pašijové výjevy, byly v různých místech modifikovány podle místních podmínek. Často vznikaly z potřeby odvrácení moru, války nebo jiného nebezpečí. V takovýchto případech se vztyčoval kříž jako vítězné znamení nad zlem – *trophaeum crucis*. V současné době vznikají křížové cesty spíše na základě vnitřního podnětu, z úcty k trpícímu Kristu.¹⁴

Ještě v době 19. století jsou však za garanty a světitele křížových cest považováni členové františkánského řádu, neboť pro její založení platí přesná apoštolská ustanovení. Nejsou-li tato ustanovení dodržena, stává se křížová cesta neplatnou. Mezi hlavní zásady

---

¹² ŘEHÁK 1888, 8.

¹³ ŘEHÁK 1888, 11.

¹⁴ ČIČO 2002, 16.

náleží písemné svolení příslušného biskupa, které musí obsahovat jméno františkánského kněze, který křížovou cestu vysvětlí. Dále musí být doloženo svolení místního kněze, pokud sám o její zřízení neřádá. Křížová cesta musí obsahovat především čtrnáct dřevěných křížů k označení čtrnácti zastavení, na něž se svěcení vztahuje. Dřevěné kříže mohou být přitom pozlaceny, postříbřeny nebo pomalovány. Pod kříži mohou být umístěny obrazy, nejsou však nezbytné. Jsou-li však součástí křížů, musí zobrazovat jednotlivá zastavení jeruzalémské křížové cesty. Kříže je doporučeno zavěšovat až při obřadu svěcení, jejich přenášení na jiná místa pak vyžadovalo další svěcení. Svěcení proto muselo probíhat na místě, kde měla být křížová cesta natrvalo umístěna. Důležité bylo také dodržení určité vzdálenosti, která by připomínala putování. Při založení a vysvěcení platné křížové cesty byl vyhotoven pamětní list, který byl podepsán a k němu byla přiložena potřebná schválení.¹⁵

Druhý vatikánský koncil, poslední velký církevní sněm, probíhající v letech 1962–1965, dal podnět k velké liturgické reformě a měl vliv také na tvorbu křížových cest. Po koncilu dochází k určitému uvolnění a pronikání moderního umění do sakrálního prostoru, jež s sebou přináší reakci na nové podněty a proměnu moderní společnosti. Lidé se i v sakrálním prostředí více otevírají novým způsobům ztvárňování klasických témat. Jedním z prvních příkladů se stala abstraktní křížová cesta Mikuláše Medka, jež byla instalována již v roce 1971 v kostele v moravském Senetářově. Příkladem aktualizace prvků ze současného světa v rámci sakrálního umění je nejznámější Stádníková křížová cesta na pražské Lhotce, kde Kristův kříž představuje závažné problémy světa, které na sebe Kristus bere i v dnešní době.

Kromě klasických čtrnácti zastavení jsou Apoštolským stolcem schválené i cesty obsahově alternativní, jež většinou vycházejí, jež křížovou cestu rozšiřují o další pašijové události z evangelií. V takovém případě začíná první zastavení Poslední večeří Páně, dále následuje Zadržení Ježíše v Getsemanské zahradě, Bičování a Korunování trním. Cyklus je pak ukončen nejčastěji Kristovým zmrtvýchvstáním, jež představuje naději na spásu.

III.1.5 Typy křížových cest

Vývoj křížových cest postupoval od jednoduchého symbolického znázornění, například v podobě dřevěných křížů nebo sloupků, až k nákladným kamenným sousoším. V Evropě začala církev vytvářet nejprve jakési symbolické křížové cesty, v podobě labyrintů v katedrálách v Chartres, Remeši nebo Amiensu, které odkazují na složitou cestu

---

¹⁵ ŘEHÁK 1888, 13, 14.

do Jeruzaléma.¹⁶ Nebo byly vztyčovány dřevěné kříže s obrazy připomínajícími Kristovu poslední cestu. Se 14. stoletím je spojena větší tendence k meditaci a soukromé zbožnosti, což přispělo také k většímu zájmu o rozjímání křížové cesty. První napodobení jeruzalémské cesty s jejími zastaveními se začínají v Evropě objevovat už v 15. století. Křížová cesta dostává přispěním františkánského řádu postupně pevnější formu a stává se cyklem výtvarných děl zobrazujících jednotlivá zastavení od Kristova odsouzení až k ukřižování na Golgotě.

V případě křížových cest je třeba původně mluvit spíše jako o kalváriích nežli o křížových cestách v dnešním smyslu. Jde o soubory zastavení znázorňujících pašijové scény s výjevy Kristova utrpení a smrti na kříži, jež značně přesahují téma křížové cesty. V českém prostředí vznikaly v době baroka, tedy v 17. a především v 18. století. Byly často zakládány na poutních místech v podobě větších souborů čítající v některých případech desítky zastavení. Kalvárie neměly daný přesný počet zastavení a jejich symbolika a typologie je bohatá, stejně jako jejich ikonografie. Ústřední částí bylo ztvárnění ukřižování, jež mohlo tvořit třeba jen solitérní skupinu. Ostatní zastavení pak rozvíjela Kristovo umučení nebo rozsáhlejší pašijový příběh. Zpravidla jde o sochařské ztvárnění výjevů, ať už ve volné v krajině nebo ve zvláštních kaplích.

Důležité bylo zapojení jednotlivých zastavení do krajiny, ke které měli jejich barokní zakladatelé neobyčejný vztah. S tímto faktem také souvisí vyhledávání příhodných míst podle podobnosti terénu v Jeruzalémě. Z toho důvodu byly kalvárie většinou umístěny na pahorcích, aby názorně připomínaly svou polohou horu Kalvárii. Křížová cesta směřovala většinou do kopce, na jehož vrcholu stál kříž nebo kaple Božího hrobu, zvaná někdy Jeruzalémskou. Nejstarší příklady kaplí Svatého hrobu pocházejí již z 9. století, měly téměř přesnou podobu jeruzalémské kaple. Nejstarší Boží hrob na našem území pocházející z 15. století se nachází ve Zhořelci, v dnešním Sasku.¹⁷ Na vrcholu mohlo být také umístěno složitěji provedené Ukřižování. Hory, na které kalvárie vedly, byly často pojmenovány Křížovou horou nebo Kalvárií.

Důležitou se stala autentičnost cesty a s tím nejen výběr místa, ale také rozmístění jednotlivých zastavení, jejichž vzdálenosti byly zpočátku vyměřovány podle zastavení v Jeruzalémě. Jinde byla zastavení jen organicky rozmístěna vzhledem k terénu nebo byla kompozičně uspořádána z hlediska výtvarného. Kapličky mohly být stavěny také kolem kostela nebo podél cesty ke kostelu vedoucí. Zejména na Moravě byly stavěny u kostela po obvodu hřbitovní zdi. Na Slovensku existují také případy dvou cest vedoucích na jeden

---

¹⁶ ROYT 2007, 223.

¹⁷ KOUMAROVÁ 2009, 52.

kopec. Tento příklad pochází zřejmě z Hernals u Vídně a byl dán spíše z hlediska praktického, kdy bylo pro štíhlost a strmost kopce nutno zapojit větší množství poutníků.¹⁸

Používání termínů křížová cesta a kalvárie je často zaměňováno, neboť kalvárie často obsahovaly kromě pašijových událostí i zastavení křížové cesty. Soubory exteriérových křížových cest se čtrnácti zastaveními byly v českém prostředí stavěny v průběhu 19. a počátku 20. století. Jsou jakýmsi přechodem mezi kalváriemi a současnými křížovými cestami, takže prodloužily tradici budování krajinných cest do současnosti. Jednotlivá zastavení byla většinou rozmístěna podél cesty od kostela k nedalekému kopci nebo pod kopcem začínala a končila u kaple či kostela na kopci.

Venkovní křížové cesty měly odnepaměti architektonickou podobu. Jednotlivá zastavení měla většinou podobu kapliček nebo kamenných sloupků se stříškou a nikou. V nich byl umístěn obraz nebo kříž, výjimečně jen symbol nebo číslo označující zastavení. Časté je užití slova kaple, jako označení zastavení, i když jde třeba jen o jednoduché zastavení s výklenkem.

V 17. století se předpokládá jednoduchá podoba zastavení v podobě sloupků s nikami, do kterých se umísťovaly výjevy pravděpodobně malované na plechu. Větší varianta měla niku v podobě výklenku dosahujícího až na zem. Ve druhé polovině 17. století a ve století 18. se nejen na našem území, ale v celé střední Evropě užívá k zobrazování zastavení všech dostupných prostředků: reliéfy, sochy, obrazy a jejich kombinace, rozdílů jsou pak spíše v úrovni jejich uměleckého ztvárnění, někdy se můžeme setkat i s iluzivním zobrazením, zvyšujícím účinek díla na diváka. Z barokní doby jsou známé křížové cesty v podobě výklenkových kaplí s obrazy. V případě nejvýpravnějších cyklů se sochařským znázorněním měla zastavení podobu větších kaplí. Velikost a tvar se měnily vzhledem k výpravnosti celého souboru. Vzácněji měla křížová cesta v krajině podobu ozdobně tesaných kamenných desek s reliéfními výjevy nebo ji znázorňovaly skutečné kříže, jak je tomu například v Počepicích.¹⁹

Zastavení jsou ve většině případů formálně jednotné stavby. Výjimkou jsou rozsáhlé kalvárie, které vznikaly v průběhu delšího časového období, např. Wambeřice. Výjevy dvanáctého a čtrnáctého zastavení bývaly někdy zastoupeny kaplemi nebo v případě čtrnáctého zastavení kaplí Božího hrobu, jež byla uvnitř někdy upravená do podoby jeskyně. Tyto kaple jsou většinou zděné z kamenů a cihel a omítané. Jednotlivá zastavení jsou převážně ze snadno opracovatelného pískovce, někdy i z trvanlivější žuly.²⁰

---

¹⁸ ČIČO 2002, 17.

¹⁹ Křížové cesty: v Petrovicích, 2010, 24.

²⁰ JABURKOVÁ 2001, 44.

Zobrazené výjevy pak znázorňovaly ustálené události z Ježíšovy cesty na Kalvárii. Jednotlivá zastavení označená římskými číslicemi I.–XIV. byla navzájem propojena cestou nebo chodníčkem, který umožňoval jejich procházení od jednoho ke druhému. Zastavení křížové cesty mohla být doplněna na začátku i na konci ještě dalšími pašijovými událostmi, např. Getsemanskou zahradou.

Častější výskyt jednoduchých kapliček s obrazy či reliéfy byl nejspíše často otázkou snazší finanční dosažitelnosti. Sochařské soubory, které realističtěji dokázaly zachytit zobrazený výjev, proto vznikaly na větších poutních místech nebo z iniciativy bohatého stavebníka. Tyto soubory byly buď osazovány do vlastních staveb kaplí, nebo na podstavce přímo v terénu. Sochy v životní velikosti byly pro větší autentičnost polychromovány.²¹ V případě sochařských ztvárnění odpadl bohatý komparz a zbyly dvě či tři postavy. Kromě údržby cesty docházelo i k jejím obměnám nebo nahrazení poškozené nebo nevyhovující za novou aktuálnější. Tak se křížové cesty měnily na jednom místě i několikrát.

Na mnoha kopcích můžeme i dnes procházet jednotlivá zastavení pod širým nebem ještě z doby baroka. Po desetiletích nezájmu a chátrání se mnoha z nich dostává náležité péče. Na některých místech vznikají dokonce i nové křížové cesty, jako např. v Kuksu, kde jsou sochy osazeny přímo v terénu. Tyto nové křížové cesty většinou vznikají na základě sjednocující myšlenky, jako v případě Hruškovy zahrady. V takových případech se setkáváme s prosazením originální myšlenky na úkor klasického ikonografického ztvárnění, o čemž svědčí nejen obměna jednotlivých zastavení, ale také jejich konečný počet.

Počínaje barokem byly křížové cesty umisťovány také do interiérů katolických kostelů a kaplí. V této době se začala jejich ikonografie ustalovat a nabývat významu v rámci barokního malířství. Velkou působivost měla zastavení křížové cesty zvláště na lidového diváka, který v Kristově utrpení nalézal podobnost s vlastním údělem. Také církve podporovala zájem věřících o tuto liturgii, čímž vyvolala v první čtvrtině 18. století vzrůst umělecké produkce křížových cest, a to zejména v dílnách regionálního charakteru.²² Barokní malířství křížových cest vycházelo ze vzorníků a předlohových rytin, jejichž prostřednictvím se šířilo zpracování různých námětů nejen v malířství, ale i v sochařství a architektuře.

---

²¹ ČIČO 2002, 19.

²² KOŘÁN 1971, 168–185.

Cykly křížových cest mohou být zpracovány nejrůznějším způsobem, ať už v podobě malířské či sochařské, prostřednictvím obrazů, reliéfů, grafik, dřevorytů, plastik nebo skupiny soch v kaplích.

V sakrálním prostoru byla křížovým cestám vyčleněna hlavní či vedlejší chrámová loď, kde byla zastavení zavěšena na vnitřních obvodových zdech kostela. Zastavení křížové cesty jsou i dnes označována dřevěným křížem a římskými číslicemi. Kříže tvoří nejdůležitější součást křížové cesty, jež není možno vynechat, proto v některých kostelích nacházíme pouze kříže namísto obrazů nebo jiného uměleckého zpracování. Častěji však bývají ke křížům připojena malířská či sochařská vyobrazení jednotlivých událostí jeruzalémské křížové cesty.

Od počátku 19. století se staly křížové cesty běžnou součástí vybavení každého českého kostela. Velký rozkvět obrazových cyklů křížových cest nastal v polovině 18. století a poté znovu ve druhé polovině 19. století.²³ V současné době je křížová cesta součástí každého kostela, ať už pouze v podobě jednoduchých křížů nebo v podobě malířského či sochařského díla. V nejnovějších kostelích někdy křížová cesta schází, nejčastěji z důvodu nedostatku financí. Křížové cesty byly také umístovány v prostorách klášterů, jako například ve františkánském klášteře v Kadani. V současné době jsou zajímavé křížové cesty instalovány do klášterních kaplí jednotlivých řádů (Slaný).

III.1.6 Původní české kalvárie a křížové cesty

Mezi nejstarší křížové cesty ve střední Evropě patří „hora Jeruzalém“ v Lübecku a v Norimberku, obě pochází z druhé poloviny 15. století. Vývoj křížových cest v Německu úplně přerušila reformace. Kontinuita pozdně středověkých kalvárií byla zachována v severní Itálii, kde byl nejvýznamnějším místem Varalle, jenž se stal předobrazem barokních Svatých vrchů, zejména v Piemontě či Lombardii. Svaté vrchy, pojmenované podle Sacro Monte, byly zaměřeny nejen na připomínku utrpení Páně, ale také na mariánský a hagiografický kult.

Zakladatelem křížové cesty v italském Varallu byl františkán Bernardinus Caimi, řadu let působící jako kvardián bratří Božího hrobu v Jeruzalémě. Tento františkán se rozhodl vytvořit v Itálii jakousi kopii jeruzalémské křížové cesty, podle legendy hledal pro tento záměr „vhodnou konfiguraci terénu“ připomínající prostředí Jeruzaléma. Vzdálenost jednotlivých zastavení vyměřil podle skutečných vzdáleností v Jeruzalémě, kam za tímto účelem roku 1487 odjel. Výstavba kaplí pak probíhala od roku 1491 a s výjimkou tří kaplí

---

²³ KOUMAROVÁ 2009, 25.

byla dokončena roku 1645.²⁴ Dalšími významnými místy z tohoto období byla nedaleká Svatá hora v Ortě s šestnácti zastaveními a s legendou sv. Františka, pocházející z let 1591–1680 a Svatá hora ve Varese z počátku 17. století. Velkorysý plán postavit Svatou horu se stovkou kaplí zůstal nerealizován.

Ve střední Evropě byly ekvivalentem italských Sacri Monti kalvárie, jež se začínají objevovat zejména v 17. století. V Polsku byla kolem roku 1600 založena významná Kalwaria Zebrzydowska, která jako některé další měla opět napodobovat krajinou topografii svatých míst v Jeruzalémě. Tato koncepce byla středověkého původu, ale postupně ztrácena na síle, ve jménu přizpůsobení se evropským podmínkám. Takováto místa byla nazývána Novým Jeruzalémem.²⁵

V Čechách je spojeno zakládání kalvárií s dobou baroka, kdy byly zakládány u většiny větších měst k „povzbuzení katolické víry“. Jedna z prvních kalvárií byla založena v Mikulově roku 1630. V té době existovaly rozsáhlé kalvárie v Itálii a Polsku, ale také literatura s grafickými vyobrazeními, které se staly jakýmsi návodem při zakládání českých barokních kalvárií. Odkazem na jejich autenticitu bylo zdůrazňování jejich přímé odvozenosti od posvátných míst v Jeruzalémě, tyto odkazy se dochovaly v podobě zakladatelských legend, jak je tomu v případě Říмова nebo Jaroměřic u Jevíčka.²⁶

V různých oblastech Čech se můžeme setkat s různými typy architektonických ztvárnění zastavení. Autoři nově vznikajících křížových cest většinou přejímali vzory a prvky polohopisně nejbližší stojící křížové cesty. Např. na Šluknovsku jsou známé dva typy sloupků, první a častější je klasicistní se sedlovou stříškou (Šluknov), ojedinělý druhý typ má barokní obloukovou stříšku (Annaberg, Vilémov).

Součástí kalvárií bývají kříže, samostatně stojící sochy nebo kaple, např. zasvěcené Poslední večeři Páně, Žaláři nebo Bičování Krista. Často se můžeme setkat s Getsemanskou zahradou. Na Šluknovsku má ustálenou kompozici: v popředí tři spící apoštolové (vlevo Jakub, uprostřed Petr, vpravo Jan) a v pozadí klečící Kristus vzhlížející k andělovi, který mu podává pohár. Sochy jsou často kamenné (Římov), jen někdy dřevěné (Království). V Rumburku je Getsemanská zahrada ztvárněna jako velký reliéf z polychromované terakoty.²⁷ Křížové cesty z druhé poloviny 19. století začínají někdy zastavením s obrazem Poslední večeře (Krásná Lípa, Království). Někdy jsou do křížové cesty začleněny grotty, malé umělé jeskyně se sochou svatého (Šluknov, Království).²⁸

---

²⁴ ROYT 2007, 223.

²⁵ ČIČO 2002, 9.

²⁶ ROYT 2007, 224.

²⁷ JABURKOVÁ 2001, 44.

²⁸ JABURKOVÁ 2001, 45.

Kalvárie byly nejčastěji budovány na poutních místech, kde je navštěvovalo množství lidí, zvláště pak v poutní den. V Čechách nevznikalo tolik cest jako např. na Slovensku, a to z důvodu převládajícího mariánského kultu. Kalvárie se často stávaly součástí mariánských poutních míst, čímž došlo ke kombinaci mariánského kultu s připomínkou utrpení Páně. Příkladem takového cyklu je jihočeský Římov, jenž patří k nejznámějším kalváriím z doby baroka. Poutní areál s loretánskou kaplí a 25 zastaveními jeruzalémské cesty náležel pod správu krumlovských jezuitů. O založení se zasloužil jezuita a lékárník Jan Gurre. Jde o kombinace kaplí s dřevěnými sochami, jež jsou doplněny závěsnými obrazy a nástěnnými malbami, a kamennými sochami umístěnými ve volné přírodě. Podobně koncipované poutní místo s loreťou a kalvárií založil Jan Jiří Dasselmann ve Starém Hrozňatově. 29 zastavení křížové cesty vznikalo v rozmezí let 1664–1689. Zastavení tvořily většinou velké výklenkové kaple, v nichž bylo umístěno téměř 130 dřevěných polychromovaných soch v životní velikosti. Zvláštností křížové cesty v Jaroměřicích je jedenáct zastavení, jimž musela být přizpůsobena i pobožnost. Křížová cesta v Kadani pocházející z konce 17. století má zastavení dokonce jen sedm, tedy původní nerozšířený počet.

Z menších hor kalvárií patří k nejznámějším petřínská křížová cesta v Praze založená roku 1733. Architektonicky zajímavá je také kalvárie na vrchu u Ostrého nedaleko Úštěka nebo v Mimoni. Nejrozsáhlejší kalvárie na území historických zemí Koruny české se nachází v polských Vamberčicích. Zdejších 79 kaplí bylo vystavěno v průběhu 17. – 20. století.²⁹

V prostorách františkánského kláštera v Kadani se nachází dva klasické obrazové cykly z 18. století a nástěnná malba v ambitu kláštera pocházející z počátku 16. století. Hlavním výjevem nástěnné malby je Kristus padající pod křížem, jemuž pomáhá Šimon Cyrénský oblečený jako františkánský řeholník. V exteriéru se nachází sedm výklenkových kaplí pocházejících z let 1694–1698 s kamennými reliéfy z konce 17. století. Nejde o klasickou křížovou cestu se čtrnácti zastaveními z Kristova ukřižování. Na všech sedmi jsou zobrazeny Kristovy pády pod křížem, což vede k domněnce, že šlo o vyobrazení náležející k pobožnosti Kristových pádů. Tato zastavení byla na Velký pátek zahrnuta do širší pobožnosti, jíž se zúčastňovali měšťané vyvěšující z oken svých domů dalších sedm zastavení na dřevěných deskách.³⁰

Kromě těchto cyklů se setkáváme také s tématem Sedmi bolestí Panny Marie, jimž jsou opět věnována jednotlivá zastavení určená k pobožnostem a rozjímáním. S takovýmto

---

²⁹ ROYT 2007, 225.

³⁰ BÍLKOVÁ 2009, 30.

příkladem se můžeme setkat v zámeckém parku v Klášterci nad Ohří.³¹ Od kalvárií a křížových cest je třeba odlišit poutní cesty lemované kaplemi, které nemají žádnou souvislost s připomínkou utrpení Páně. Takový příklad najdeme při cestě ze Strahova do Hájků nebo z Prahy do Staré Boleslavi.

---

³¹ BÍLKOVÁ 2009, 26.

III.2 Ikonografie křížové cesty

Ježíšova cesta na Golgotu je rozdělena do čtrnácti obrazů, neboli zastavení křížové cesty. Každé zastavení znázorňuje jasně definovanou událost, následující po sobě od odsouzení Krista až po jeho pohřbení. Kodifikovaný cyklus křížové cesty vychází z popisu evangelisty Lukáše.³² Kromě kanonických evangelií se staly inspirací umělců mnohé další texty apokryfních evangelií, mystické literatury a dalších spisů. Mezi ně patří například Nikodémovo protoevangelium, *Meditationes vitae Christi* od Giovanniho de Caulibus, Zjevení sv. Brigity Švédské nebo Dialog Anselma s Pannou Marií.

Ze čtrnácti zastavení jich má devět základ v kanonických evangeliích, zatímco pět vychází z křesťanské tradice. Z evangelií nevychází tři pády Krista pod křížem, setkání s Veronikou a s matkou Marií. Novozákonní text přímo nepopisuje ani přibíjení na kříž. Stejně tak ne všechny postavy ze čtrnácti zastavení jsou historicky původní. Oporu v evangeliích mají pouze postavy Piláta, Šimona z Cyrény, plačících žen a dále výjevy přijetí kříže, zbavení šatů, ukřížování, snímání z kříže a uložení do hrobu.

Zatímco ve starověkém Římě byl kříž spojen s ponižujícím trestem smrti určeným otrokům a vzbouřencům, díky Kristovu vykupitelskému činu se proměnil na znamení spásy. Tento typ šibenice byl složen ze svislého kůlu a příčného břevna. Odsouzenec si nesl pouze vodorovné břevno, k němuž měl přivázané ruce, aby se nemohl bránit. Na místě popravy pak byl již do země vsazen sloup. Poté byl odsouzenec přibit za zápěstí k příčnému břevnu, jež bylo následně vyzdviženo a položeno na svislý sloup, a to buď na jeho vrchol, takže vznikl kříž ve tvaru tau, nebo bylo břevno upevněno o něco níže, takže vznikl známý typ latinského kříže. Smrt nastala pozvolným udušením odsouzeného.³³ Zatímco lotři bývají zobrazeni na kříži typu T, nikdy tomu tak není v Ježíšově případě.

Kříž byl v raném středověku zobrazován menší a lehčí, neboť byl pouze Kristovým atributem. Z tohoto důvodu jde Kristus ve 14. a 15. století ještě vzpřímeně a bez obtíží. Západní tradice pojala kříž jako symbol břemene, který člověk musí životem nést. Proto se později kříž zvětšuje a těžkne, takže je Ježíš pod jeho tíhou shrbený. Místo původního znamení triumfu, je postupně důraz kladen na Kristovo utrpení.³⁴ Ježíš drží kříž v různých částech, ale vždy ho opírá o jedno rameno.

Scéna nesení kříže byla původně znázorňována jednotně, tedy nerozděleně na druhé až deváté zastavení čtrnáctidílného cyklu. Zastavení byla zobrazována v jednom obraze

---

³² KÜNSTLE 1928, 442.

³³ ROYT 2007, 296.

³⁴ HALL 1991, 92.

v různých kombinacích. Podle potřeby se pak některá zastavení zvýraznila a stala se tak dominantou obrazu.³⁵

Ústřední postavou byl vždy Kristus nesoucí kříž na rameni, jenž podle evangelií pomalu kráčel jeruzalémskou bránou na Kalvárii. Ježíši byl po posmívání vojáky vrácen jeho vlastní šat, který je většinou složen z červeného spodního šatu a modrého pláště. Ježíš kráčí bosý, s trnovou korunou na hlavě a obklopen shlukem lidí, kteří se mu posmívají. Někdy je vojákem popotahován za provaz, jenž má přivázaný kolem pasu, nebo kolem krku.³⁶ Pozadí výjevu bylo buď neutrální, nebo bylo umístěno v krajině. Od 13. století se objevoval zástup právě vycházející z jeruzalémské brány, která někdy pokračovala pásem hradeb.

Křížová cesta je v klasické ikonografii ztvárněna jako narativní příběh bohatý na množství postav. Ikonografický typ, kde je Kristus doprovázen početnou skupinou, vzniká teprve kolem roku 1300, a to zásluhou Giotta. Průvod, který podle slov Lukáše kráčí zleva doprava, se rozrůstá v 15. a 16. století v dlouhé procesí. Vedle hlavní postavy Ježíše a osob, s nimiž se Ježíš na křížové cestě setkává, je Ježíš nesoucí kříž zobrazován uprostřed „nepřátelského“ davu. Jeho součástí jsou vojáci, velekněží, zvědavci i neteční diváci, ale také děti, které se Kristovi posmívají a hází po něm kamením. Tito lidé jsou většinou zobrazeni s divokým, až d'ábelským výrazem.

Vojáci jsou obvykle vyobrazeni s lany, kopím, hřeby, kladivy a někdy s žebříky, většinou Krista pohání vpřed. V renesanci a baroku pak přibývají další postavy jako vojáci na koních a nosiči standard, kdy jeden z vojáků nese standartu s nápisem S.P.Q.R. (Senatus populusque Romanus – Senát a lid římský).³⁷ Objevuje se voják, který se snaží způsobit bolest Panně Marii tím, že jí ukazuje tři velké hřeby. Součástí davu mohou být i dva zločinci, kteří jdou za Kristem, buď bez kříže, nebo s příčným břevnem. Někdy jsou v zástupu zobrazeni i učedníci Petr, Jakub Větší a Jan. Součástí průvodu jsou ženy zmíněné v Lukášově evangeliu. Podle apokryfního Nikodémova evangelia jde o Ježíšovu matku Marii a tři další Marie: Marii Magdalenu, Martu a Salome.

Součástí některých zastavení můžou být vyobrazení různých nástrojů Kristova umučení. Mezi ně patří kromě kříže například dŮtky a sloup, trnová koruna, provaz, žebřík, hřeby a kladivo, tyč s houbou, kostky vojáků, kopí, případně kohout nebo Jidášova hlava jako symboly zrady. Některé z těchto nástrojů se stávají připomínkou Kristova utrpení i v symbolickém zobrazení na zastaveních současných křížových cest.

---

³⁵ RUSINA/ZERVAN 2000, 196.

³⁶ RUSINA/ZERVAN 2000, 196.

³⁷ RULÍŠEK 2006.

Od cyklu křížové cesty se liší již zmíněný pašijový cyklus, který je obsáhlejší a v evropském prostředí dříve rozšířený. Zatímco zastavení křížové cesty jsou ustáleným počtem událostí Ježíšovy cesty s křížem, pašije jsou postupným sledem událostí širšího charakteru. Zahnuje Ježíšův příběh již od jeho vjezdu do Jeruzaléma, Poslední večeři, Agónii v Getsemanské zahradě, Jidášovu zradu, Kristovo zatčení, s Petrovým zapřením, Kristovo odsouzení, Posmívání, Bičování, Korunování trním, Ecce Homo a následně výjevy společné s křížovou cestou. Pašijový cyklus pak pokračuje Sestoupením do pekel, Vzkříšením, Zjevení ženám a matce a vrcholí Nanebevstoupením Krista. Ještě širší záběr měly cykly christologické, které ilustrovaly celý Kristův život od Zvěstování Panně Marii až po Nanebevstoupení. Jejich počet, stejně jako u pašijí nebyl pevně stanoven. Z toho důvodu se můžeme setkat s mnoha různými obměnami.

Ikonografie pašijí, známá z deskových oltářů nebo z nástěnných maleb, je od dob středověku velmi rozsáhlá. Od jejich výtvarného znázornění se odvíjí také obsah a symbolika jednotlivých zastavení křížové cesty. Čtrnáctidílný cyklus byl utvářen až od 17. století, kdy se oficiální podoba křížových cest ustálila. Výtvarná podoba byla ovlivněna textem evangelí a vznikem nových zastavení, ale také dobovým, národnostním, kulturním a osobním potenciálem umělců. Během 18. a 19. století došlo ke stagnaci ikonografického i stylového vývoje křížových cest. Důvodem byl závazný charakter ikonografie jednotlivých zastavení. Umělci využívali soubory grafických listů, aby se neodchýlili od věroučné správnosti. Grafický list jim byl vzorem nebo alespoň vodítkem v rozložení kompozice a základních postav. Umělecké zobrazení křížové cesty se tak stávalo do značné míry řemeslnou záležitostí. Po celý historický vývoj se tak nově vzniklé ikonografické typy od svého původního základu ve větší míře neodlišily.

III.2.1 Ikonografický popis jednotlivých zastavení

Do následujícího přehledu zobrazování zastavení křížové cesty jsem se snažila zahrnout všechny známé formy zobrazení, se kterými se můžeme setkat od středověku až do 20. století. Jelikož byly cykly křížových cest tvořeny většinou podle ustálených pravidel, jejich ikonografický popis není třeba vyčleňovat zvlášť podle jednotlivých období, ale jen podle zastavení. U jednotlivých zastavení uvádím více možných názvů, které byly užívány většinou paralelně podle události Kristovy cesty.

1. Ježíš před Pilátem / Ježíš je odsouzen k smrti

Římský prokurátor Pontius Pilatus, který působil v Judeji v letech 26–36, měl jako všichni správce této provincie své sídlo v přímořské Cesareji a do Jeruzaléma se vydával

jen o velkých svátcích.³⁸ Je znám zejména z procesu s Ježíšem. Přestože na něm neshledával žádnou vinu, vydal ho potupné smrti na kříži nejspíše proto, aby se vyhnul nebezpečí vzpoury lidu. Gestem mytí rukou dal pak jasně najevo, že v celé věci naprosto odmítá svou zodpovědnost.

Zobrazování prvního zastavení ovlivnila slova evangelií, která zachycují Ježíšovo předstoupení před Piláta hned dvakrát. První varianta se odehrává za přítomnosti Židů, kteří předvedli Ježíše před Piláta, druhá varianta zachycuje vynesení rozsudku a Pilátovo mytí rukou. Spoutaný Ježíš je někdy odváděn vojáky, zatímco v pozadí si Pilát myje ruce. Oba dva typy se zformovaly v raně křesťanském umění. V gotice se prosadila druhá varianta, jež v dalším umění převládla. Obě varianty od sebe můžeme odlišit podle Kristova bílého pláště, který dostal až po bičování, proto bílý plášť označuje druhé setkání Piláta s Ježíšem.

Obě scény jsou znázorňovány v prostoru místodržitelského paláce, častěji však na terase paláce, neboť kdyby Židé vstoupili před svátky dovnitř, znečistili by se a nemohli by jít velikonočního beránka. Žalující skupina Židů se z pár osob postupně rozrostla do většího zástupu.

Kristus je vždy zobrazován bosý a se svázanými rukama, často stojí před Pilátem sám bez vojáků. Pro postavu Piláta se žádný závazný ikonografický typ neujal. Většinou sedí na trůně v rouchu, s korunou nebo turbanem, někdy dokonce s vavřínovým věncem na hlavě. Může být také bez pokrývky hlavy. Umývání rukou probíhá za asistence služebníků, kdy jeden lije na ruce vodu z konvice a další drží mísu. Tento námět byl rozšířen zejména v období středověku. Někdy bývá scéně přítomna Pilátova žena, která svého muže před Ježíšovou spravedlností varovala.³⁹

Součástí tohoto zastavení může být scéna Ecce Homo, kdy Pilát dává zástupu možnost vyvolit k propuštění Ježíše místo Barabáše. Ježíš pak stojí s vojáky na terase, zatímco Pilát ukazuje zbičovaného Ježíše Židům.⁴⁰

2. Ježíš bere na sebe kříž

Scéna se odehrává na dvoře paláce za přítomností vojáků a dalších lidí. Ježíš s rozpraženými rukama přijímá kříž, který mu kladou vojáci na ramena. Má opět svůj červený šat s modrým pláštěm a kolem pasu někdy uvázaný provaz, za který ho vojáci drží. V pozadí může být vyobrazen sloup, u kterého Krista bičovali a také kamenná brána. Někdy je zachycena scéna, kdy průvod vychází na ulici. Kříž, který Kristus nese, je

---

³⁸ FOUILLOUX 1992, 184.

³⁹ ROYT 2007, 132.

⁴⁰ RUSINA/ZERVAN 2000, 180.

vyobrazen zkompletovaný s příčným trámem připevněným v horní části svislého trámu. Takovýto kříž vážil mnoho desítek kilogramů, takže jeho dolní konec táhnul odsouzenec po zemi. Jak už bylo řečeno, tento způsob není historicky správný, ale v ikonografii pevně zakořeněný.

3. Ježíš padá poprvé pod křížem

Kristovy pády pod křížem sice nejsou v evangeliích zaznamenané, ale jsou velmi pravděpodobné, ať už z důvodu Ježíšova předchozího mučení, tak také těžkému břemenu, které musel nést. K této situaci nepřispěla ani úzká cesta, kterou musel kříž nést, ani přihlížející dav, který jistě nebyl k jeho utrpení ohleduplný. Vojáci tak mohli naopak Ježíši pomáhat, než aby ho strkali nebo bili, jak se někdy připomíná. V cyklu křížové cesty se pád Krista pod křížem opakuje třikrát, a sice v třetím, sedmém a devátém zastavení.

Pád pod křížem je znázorněn klečícím Ježíšem, jenž se nejčastěji jednou rukou opírá o zem a druhou objímá jedno z břeven. Ježíš klečí na zemi, zatímco mu vojáci pomáhají zvednout kříž. Jindy mu naopak vstávání ztěžují, tahají ho za plášť, či na něm dokonce jednou nohou stojí. Součástí výjevu bývá setkání Krista s Marií, či Veronikou, proto se Kristova hlava obrací za některou z postav, popř. s tváří plnou vysílení hledí do země. Tři pády jsou zpravidla odlišeny postupným přibližováním Krista k zemi, takže třetí pád ukazuje Ježíše ležícího na zemi.⁴¹

4. Ježíš potkává svoji matku

Téma Mariina spoluprožívání Kristova utrpení (*compassio*) se objevuje od středověku v teologických textech i v námětech církevního umění.⁴² Setkání Krista s Pannou Marií se pravděpodobně přeneslo z popravni scény, kde po spatření ukřižovaného syna Marie omdlela. V přítomnosti Panny Marie se nachází další svaté ženy: Marie Magdaléna, Marie Kleofášova, Salome a navíc evangelista Jan. Panna Maria je oblečena do spodního červeného roucha a modrého pláště. Spodní šat symbolicky znázorňuje Mariinu lidskou podstatu, jež byla překryta nebeskou modří.

Panna Maria je znázorněna, jak stojí poblíž Krista, někdy k němu dramaticky vztahuje ruce, někdy přitom klečí. Její výraz je při pohledu na Ježíše plný bolesti. Maria je občas zobrazena, jak klesá v mdlobách (*it. Lo Spasimo – omdlévající*) nebo je podpíraná sv. Janem a Marií Magdalenou. Ježíš k ní otáčí hlavu, ale často je nucen pokračovat

---

⁴¹ KOUMAROVÁ 2009, 28.

⁴² BÍLKOVÁ 2009, 25sq.

v cestě. Někdy je přítomen chlapec, který dělá posměšný posunek prsty na Marii nebo na Ježíše.

5. Šimon Cyrénský pomáhá Ježíšovi nést kříž

Když vyčerpaný Ježíš nemohl kříž unést, povolali „jistého Šimona z Cyrény, který právě přicházel z pole a šel kolem – otce Alexandrova a Rufova – přinutili, aby nesl jeho kříž“.⁴³ Biblický základ tohoto zastavení najdeme u Lukáše 23, 26, podle něhož byl Šimon přinucen nést Kristův kříž.

Zpočátku vývoje tohoto zastavení (kolem 5. století) nebyl plně ustálen ikonografický typ a Šimon se v něm objevuje jako člověk, jenž nese kříž, zatímco Ježíš jde za ním se spoutanýma rukama. Tento způsob je častější ve východní tradici. V pozdější době nesou kříž Šimon s Ježíšem společně, přičemž Šimon Cyrénský nadlehčuje delší břevno kříže, pomáhá Kristovi v chůzi či ho zvedá ze země.⁴⁴

6. Veronika utírá Ježíšovi obličej / Veronika podává Ježíši roušku

V evangeliích se postava Veroniky neobjevuje, je nejspíše výsledkem křesťanské tradice, a podobně jako Panna Maria by mohla být jakýmsi pozitivním protipólem Šimona Cyrénského. Obě dvě jsou navíc uprostřed cesty plné utrpení světlý lásky a útěchy. Postava Veroniky se objevuje až na počátku 15. století. Její jméno vzniklo ze spojitosti s pravou tváří Kristovou, neboť vera ikon znamená pravou tvář. Podle legendy vyšla Veronika ze svého domu, když tudy procházel Ježíš a nabídla mu šátek, aby si utřel tvář od krve a potu. Do tohoto šátku, roušky či „sudaria“ se zázračně otiskla podoba Kristovy tváře. Tento otisk je znám jako Veraikon nebo rouška Veroničina. Veronika bývá zobrazována, jak klečí na okraji cesty a v rukách drží roušku s otiskem Kristovy tváře. Další možností zobrazení je Veronika, jak pokleká před Ježíšem a podává mu bílý šátek nebo mu sama tvář otírá.⁴⁵

7. Ježíš padá podruhé pod křížem

Tento druhý pád je znázorněn jako hlubší než první. Vojáci zachytávají kříž. Obvykle bývá u pádu přítomen i Šimon a samozřejmě vojáci, kteří Ježíši buď pomáhají vstát, nebo do něj strkají, píchají kopím a tahají ho za provaz vzhůru. Někdy ho dokonce tahají za vlasy nebo mu stojí na zádech. Ve chvíli Ježíšova pádu je někdy zobrazena omdlévající Panna Maria, kterou zachycuje Jan nebo svaté ženy.

---

⁴³ Marek 15, 21.

⁴⁴ RUSINA/ZERVAN 2000, 196.

⁴⁵ HALL 1991, 92.

8. Ježíš utěšuje plačící ženy/ Jeruzalémské ženy pláč nad Ježíšem

Osmé zastavení vychází z Lukášova evangelia, který popisuje setkání Ježíše s plačícími ženami. Tato skupina jeruzalémských žen patřila k davu doprovázejícího Ježíše. Nejprve byly zobrazovány jako součást davu, později se skupina osamostatnila. Stojící, někdy klečící ženy, u sebe mívají jedno nebo více malých dětí, k nimž Kristus vztahuje ruku. Vždy jsou však vyobrazeny s gestem zármutku nebo pláče.

9. Ježíš padá potřetí pod křížem

Třetí pád je situován do těsné blízkosti Golgoty. Ježíšův poslední pád je nejhlubší a nejtěžší. Ježíš leží na zemi a nemůže vstát, někdy na něm leží kříž. Vojáci mu pomáhají se zvednout nebo opět v rozporu s tím mu povstání ztěžují. Někdy může být přítomný Šimon, který kříž přidržuje.

10. Ježíš je zbaven roucha

Výjev svlékání Krista ze šatů je odvozen z evangelijní zmínky losování vojáků o Ježíšův šat. Tato událost je popsána v Nikodémově protoevangelii.⁴⁶ Kristus je zobrazen, jak stojí na Golgotě a vojáci z něho snímají, často spíše strhávají šat. Na zemi vedle něho leží připravený kříž. Někdy bývá do této scény zapojena i Panna Maria, která Kristu uvazuje bederní roušku.⁴⁷

11. Ježíš je přibit na kříž

Událost ukřižování není sice popsána v evangeliích, ale zaujímá významné místo v mystické literatuře 13. a 14. století. Existují dva ikonografické typy tohoto zastavení, které se utvořily v 11. a 12. století v rámci středověké byzantské knižní malby. První typ zachycuje již stojící kříž, na který je Ježíš přibíjen. Tento typ se objevuje na západě jen v italském duecentu a trecentu. V druhém hojně rozšířeném případě leží Ježíš na kříži položeném na zemi, má rozepjaté ruce a je zachycen v okamžiku, kdy mu kat hřebem probodává ruku. Oproti historické praxi je obvykle přibíjen za dlaně namísto za zápěstí. Scéně jsou přítomni dva až tři vojáci, jejichž počet se od 15. století zvyšuje.⁴⁸

Výjev se odehrává na skalnatém vrchu Golgoty, v pozadí s výhledem na Jeruzalém. Součástí výjevu bývá i bohatý komparz tvořený několika skupinami postav. Kromě skupiny vojáků, která se aktivně podílí na mučení, zde najdeme matku Marii s Janem, další ženy a také Židy, Římany a další přihlížející diváky. Součástí scény mohou být i detailně

---

⁴⁶ ROYT 2007, 297.

⁴⁷ HALL 1991, 233.

⁴⁸ RUSINA/ZERVAN 2000, 196.

zobrazené pomocné nástroje spojené s ukřižováním. Mezi nimi najdeme například lana, klíny, kladiva nebo vrtáky.

V 16. a 18. století se objevuje scéna Vztyčování kříže, jež je jakýmsi mezistupněm k ukřižování a bezprostředně mu předchází. Tento námět je obvyklý zvláště v evropském malířství severském. Ve scéně s mnoha přihlížejícími hrají hlavní úlohu muži, jenž tlačí kříž vzhůru za pomoci dalších, kteří ho zvedají pomocí lan. Okolo vojáků je opět mnoho přihlížejících.⁴⁹

12. Ježíš umírá na kříži

Ukřižování Krista na Golgotě je vrcholnou událostí nejen všech čtyř evangelií, ale také celé křížové cesty. Ježíšovo umírání trvalo relativně krátkou dobu, neboť podle Jana nemuseli římsí vojáci Ježíšovi lámat kosti, aby zkrátili jeho umírání, protože byl již mrtev. Jen jeden z vojáků probodl Ježíšovi kopím bok, z něhož vytryskla krev a voda. Ukřižován byl ve 3. hodině (9 hodin ráno) nebo podle Jana v 6. hodině a naposledy vydechl kolem 9. hodiny (3. hodiny odpoledne).⁵⁰

Podoba ukřižování se měnila podle dob a náboženského smýšlení. Při jeho znázornění nevycházeli umělci jen z kanonických evangelií, ale také z mystické literatury. Zatímco ve středověku byl výjev znázorněn prostřednictvím symbolů, italská renesance ukřižování naplnila mnoha postavami. Kříž s Kristovým tělem se začal formovat od 6. století. Tehdy vznikl i základ tří ikonografických typů, které existovaly vedle sebe paralelně až do 20. století. První vyobrazení je tvořeno symetrickou kompozicí s Ježíšem na kříži uprostřed, s Janem po levici a Marií po pravici. Druhá varianta představuje přidání dalších postav k základní trojici výjevu. Varianta třetí pak v jednom obraze zahrnuje všechny osoby a události podle slov evangelií, včetně evangelia Nikodémova z 5. století.⁵¹

Kristus sám má dvě možné podoby zobrazení. První z nich představuje tzv. Krista Vítězného, tedy Krista triumfujícího nad smrtí, který je častý u východokřesťanské církve. Tento Kristus je živý, vzpřímený, oblečený zpočátku do dlouhé tuniky, později v bederní roušce, má otevřené oči a královskou korunu na hlavě. Druhý typ znázorňující Krista mrtvého se formuje od 8. století a objevuje se zejména ve století dvanáctém v západní církvi. Je to znázornění Krista trpícího s hlavou pokleslou k rameni, zavřenýma očima a s trnovou korunou na hlavě. Jeho tělo je sinalé a plné ran, z nichž někdy vytéká krev.

Ježíš má většinou překřížená chodidla, jež jsou přibita jedním hřebem. S Kristem přibitým na kříž čtyřmi hřeby, kdy má nohy přibité vedle sebe dvěma hřeby, se setkáváme

---

⁴⁹ HALL 1991, 496.

⁵⁰ FOUILLOUX 1992, 117.

⁵¹ KOUMAROVÁ 2009.

do 13. století a potom v období po II. tridentském koncilu. K tomuto zobrazení se navrací také někteří umělci z pozdějšího období, např. Karel Škréta v Pašijovém cyklu.⁵²

Ježíš je vždy zobrazován s latinským křížem, zatímco druzí dva odsouzceni byli zobrazováni na kříži ve tvaru tau. Pozdní gotika a raná renesance vytvořila novou formu kříže v podobě stromu. Oproti Ježíšovi nemívají ke kříži přibité, ale jen přivázané ruce. Nad hlavou Ježíše se podle evangelií zobrazovala tabulka s nápisem INRI. Nápis, který nechal Pilát napsat a připevnit na Ježíšův kříž, bývá uveden v podobě latinské zkratky slov Iesus Nazarenus Rex Iudaeorum (Ježíš Nazaretský, král židovský). Ve skutečnosti byl napsán třemi jazyky užívanými v Palestině, tj. hebrejsky, latinsky a řecky, jak je to uvedeno u Jana 19, 20.⁵³ Nápis v celém znění byl zobrazován v době renesance a baroka.

Panna Marie stojí často po Kristově pravici. Někdy bývá zobrazena opět jako omdlévající nebo ležící na zemi. Je podpírána třemi svatým ženami: Marií Kleofášovou, Marií Salome a Marií Magdalenou. Od 14. století je vedle Marie zobrazován Jan, který ji podpírá a utěšuje. Marie Magdaléna, často zobrazená v červeném plášti, je zobrazována jako žena s dlouhými vlasy v bohatém šatě, která klečí u paty kříže a objímá Kristovy nohy nebo samotný kříž.

Pod křížem bývá zobrazován voják jménem Longinus, jenž Kristovi probodl kopím bok. Většinou stojí pod ránou v Kristově boku a v ruce drží kopí, na sobě má brnění, někdy sedí na koni. Proti němu může být zobrazen muž jménem Štefan, který má na kopí nabodnutou houbu s octem, připravenou k uhašení Kristovy žízně. Na výjevu ukřižování se někdy vyskytují vojáci, kteří v počtu tří až čtyř hrají kostky o Kristův šat.⁵⁴

Pod křížem se opět objevují lidé z davu provázející ukřižovaného. Někdy bývají soustředěni ve skupinkách. Vlevo se častěji nachází svaté ženy s Janem a vpravo pak Židé, Římané, vojáci a diváci, kteří se Kristu posmívají, čímž vzniká určitá opozice dobrých a špatných postav. Záporné postavy mají většinou karikovanou podobu.

Zmínka o dvou odsouzcených ukřižovaných po bocích Krista je uvedena ve všech čtyřech evangeliích. Nikodémovo protoevangelium přidává navíc jména obou lotrů. Vpravo je to hříšník Gestas, vlevo kající se Dysmas. Oba jsou ke svým křížům obvykle přivázáni lany. Zvláště ve středověku se k nim pojí vyobrazení andělů, kteří odnášejí duši Krista a lotra Dymase, zatímco duši Gestase odnáší d'ábel. Další andělé se objevují od doby Giotto, kdy do kalichu zachytávají krev z Kristových ran. Toto gesto odkazuje k eucharistii, tj. k přijímání krve Kristovy, vína, jako symbolu spásy. Někdy je krev z boku zachycována do kalichu alegorickou postavou představující církev. Na druhé straně kříže

---

⁵² ROYT 2007, 297.

⁵³ PAVLÍK 1998, 28.

⁵⁴ RUSINA/ZERVAN 2000, 206.

je pak znázorněna postava poražené Synagogy s páskou na očích. Tyto postavy jsou častější v sochařském zpracování. Přítomní andělé mohou nést kadidla, která symbolizují církevní liturgii. Dalšími středověkými symboly jsou po stranách kříže zobrazený měsíc a slunce, jež mohou být personifikovány. Tyto symboly v první řadě představují zatmění ve chvíli Kristovy smrti, sekundárně odkazují ke Kristovi jako novému Pánu nebe a země.⁵⁵

Pozadí výjevu ukřižování bývá buď neutrální nebo je obohaceno o pohled na krajinu s jeruzalémskými hradbami. Od pozdní gotiky byla podrobně znázorňována krajina s chrámem v pozadí. Později se krajina s tmavnoucími mraky začala podílet na dramatičnosti scény.⁵⁶

13. Ježíš je sejmut z kříže a položen do klína matky / Oplakávání Krista

Zobrazení této události nemá sice oporu v evangeliích, ale vyplývá z citu a logiky příběhu. Toto zastavení může mít několik názvů, a to podle znázorněného výjevu. Při Snímání z kříže je Ježíšovo mrtvé tělo sejmuto z kříže a položeno na zemi nebo na kamenném kvádru, jež připomíná oltář. Někdy je zachycen samotný proces sundávání z kříže.⁵⁷

V křesťanské tradici se často u tohoto zastavení setkáváme s Pietou, neboli Oplakáváním, jež následuje hned po scéně Snímání z kříže. Pod křížem sedí obvykle Panna Maria a na klíně drží mrtvé tělo svého syna. U Ježíšových nohou klečí zpravidla Marie Magdalena, část těla podpírá také svatý Jan. Do tridentského koncilu se vyskytovalo znázornění Marie padající v mdlobách do náruče Janovy, andělů nebo zbožných žen. Někdy jsou snímání z kříže účastny ještě další postavy, jako například Josef z Arimatie obvykle držící lněné plátno a Nikodém s nádobou s vonnými látkami nebo další ženy. V pozdější době bývá Kristovo tělo položeno na rozprostřeném rubáši a na Mariině klíně spočívá jen Ježíšova hlava. O kříž bývá opřen žebřík a opodál bývají položeny nástroje Kristova utrpení, např. trnová koruna, hřeby, mísa s houbou a nápis INRI. U paty kříže leží obvykle Adamova lebka.⁵⁸

Zatímco scéna Snímání z kříže má spíše narativní charakter, Pieta může znázorňovat také samotnou Marii s Ježíšem na klíně. V případě přítomnosti dalších osob je komparz u obou scén podobný.

---

⁵⁵ RUSINA/ZERVAN 2000, 207.

⁵⁶ RUSINA/ZERVAN 2000, 206.

⁵⁷ HALL 1991, 355.

⁵⁸ HALL 1991, 365.

14. Ježíše kladou do hrobu

Čtyři evangelisté vyprávějí téměř shodně o Ježíšově pohřbu a jeho uložení do hrobu, ke kterému podle židovského rituálu došlo večer, v den jeho smrti. Se svolením Piláta sňali učedníci Ježíše z kříže a tělo odnesli. Podle Matouše, Marka a Lukáše ho zabalili do plátna a hlavu mu ovázali šátkem, podle Jana ho ovinuli plátnem napuštěným vonnými látkami, jež přinesl Nikodém. Potom ho uložili do hrobu vytesaného ve skále, který patřil Josefovi z Arimatie, bohatému člověku a Ježíšovu učedníku. Hrob byl poblíž místa ukřižování a nikdo zde dosud nebyl pohřben. Ke vchodu do hrobu, v němž nebyl ještě nikdo pohřben, přivalili veliký kámen a odešli. Mezi učedníky byly přinejmenším dvě ženy: Marie z Magdaly a jiné Marie.⁵⁹

Tento výjev byl znázorňován většinou podle evangelijního popisu, i když jeho provedení se podstatně různilo. Scéna se tak odehrávala buď před vchodem do hrobu nebo již uvnitř něho. Z italské renesance pochází znázornění sarkofágu v otevřeném prostoru. Josef z Arimatie, Nikodém a další učedníci bývají zobrazeni, jak kladou Ježíšovo tělo do hrobu nebo do sarkofágu. Tělo je položeno na bílém plátně, vedle stojí Panna Maria, jež Krista líbá na tvář a je podpírána sv. Janem a dalšími ženami. Marie Magdalena lomí v žalu rukama nebo objímá Kristovy nohy. Scéně mohou být přítomny ještě další ženy, někdo z učedníků může držet pochodeň připomínající večerní scénu. V pozadí je zobrazeno návrší Kalvárie s třemi prázdnými kříži. V případě devocionálního zobrazení bývají místo osob přítomni andělé.

III.2.2 Nové formy křížových cest po roce 1945

Umělci po celá staletí rozvíjeli shodné ikonografické principy, které byly navíc od doby baroka vázány na křesťanskou tradici. Jistý posun nastal až s reformami Druhého vatikánského koncilu, který znamenal určité uvolnění a napomohl vstupu soudobého umění do sakrálního prostoru. V současné době je tak zohledňována umělecká licence autorů k událostem křížové cesty a jejímu ztvárnění. Větší svobodu při vytváření díla tak dostávají umělci, jež přitom nemusí být ani duchovně příliš založení. V současné době se cyklus křížové cesty může odehrávat na úrovni duchovní či pouze filosofické, neboť její liturgická podoba není závazná.

Od druhé poloviny 20. století se i v našem prostředí setkáváme s křížovými cestami, jež jsou obsahově alternativní. I tyto odlišné formy křížových cest, jsou schválené apoštolským stolcem a jsou veřejně používány papežem. Počet zastavení není závazný, ale je ustálen na čtrnácti.

---

⁵⁹ FOUILLOUX 1992, 235.

Kromě základních čtrnácti zastavení křížové cesty se čím dál tím častěji setkáváme s křížovými cestami, které se odlišují buď obsahem jednotlivých zastavení, nebo jejich celkovým počtem. Ve většině případech vycházejí z evangelií a zapojují do cyklu pašijová témata, která Ježíšově odsouzení předcházela. První zastavení tak představuje Poslední večeři Páně nebo Modlitbu v Getsemanech. Někdy může být do křížové cesty zahrnuto Bičování nebo Korunování trním známé z modlitby růžence.

Za křížovou cestu bývá připojováno Vzkříšení jako symbol naděje na vykoupení. Toto pozitivní zakončení představuje pozitivní závěr celého cyklu, jež dává zároveň smysl celé Kristově oběti na kříži a předznamenává naději na spásu. Vzkříšení nebo také Oslavení, bývá volně přiřazeno za celý cyklus nebo se stává jeho součástí. Tři pády Kristovy jsou pak většinou zahrnuty do jednoho zastavení, aby byl zachován počet čtrnácti zastavení.

III.3 Křížové cesty v Čechách po roce 1945

O křížových cestách jako sakrálním umění není možné mluvit bez ohledu na uměleckohistorický kontext, ve kterém vznikala. Stejně jako celá česká kultura, tak zvláště její duchovní oblast byla velmi utlumena čtyřicetiletým trvajícího politického útlaku. Výjimkou byla druhá polovina 60. let, jež se stala příležitostí k několika realizacím, které sehrály v prostředí českého sakrálního umění průkopnickou úlohu na několik desetiletí dopředu.⁶⁰ Většina realizací v rámci sakrálního prostoru však byla vytvořena na Moravě.

Z roku 1963 pochází výjimečná úprava presbytáře kostela sv. Petra a Pavla v Jedovnicích. Na umělecky kvalitním a působivém díle se podílelo několik mimořádných umělců: sochař Jan Koblasa, Karel Nepraš a malíři Josef Istler a Mikuláš Medek, jehož dílem je oltářní obraz s křížem, moderní varianta retabulového oltáře. Další významnou realizací opět na území Moravy byl kostel sv. Josefa v Senetářově, postavený podle plánů Ludvíka Kolka, který byl nejen autorem architektonického návrhu, ale také liturgického vybavení. Do tohoto kostela byla v roce 1971 instalována křížová cesta Mikuláše Medka. Medek jednotlivá zastavení znázornil konkrétními znaky kříže, trnovou korunou, nástroji umučení a očima Veroniky. Tento jedinečný cyklus pocházející z přelomu 60. a 70. let je i přes své symbolické znázornění dobře přístupný divákovi. Obrazy jsou typické svojí hlubokou, až metafyzicky zářivou barevností.

Prosazení soudobého sochařského pojetí šedesátých let dokládá Křížová cesta Jiřího Marka v brněnské katedrále sv. Petra a Pavla. Další a dodnes výjimečnou křížovou cestou se stala křížová cesta v Praze na Lhotce pocházející z let 1973–1975. Sochař Karel Stádník zde využil aktualizace pašijového dramatu, jež přenesl do dění současného světa. Od Stádníka pochází také několik křížových cest s klasickými zastaveními, jak je můžeme vidět na pražských Hradčanech a v katedrále v Olomouci, s níž se setkáme také v autorských kopiích, například v Břeclavi nebo v Unhošti.⁶¹ Ze sedmdesátých let pochází také křížová cesta Arany Mertlové v českobudějovickém kostele sv. Prokopa nebo křížová cesta Jana Bradny v kostele v Jeníkově (1971).

V průběhu osmdesátých let vzniklo několik netradičně pojatých křížových cest, z nichž pouze některé našly trvalé uplatnění. Svého umístění se dočkala cesta Josefa Zahradníka v kapli v Řásné (1988) a také obrazy křížové cesty Vladimíra Svobody, dodatečně přemístěné do Tanvaldu (1983). Křížová cesta Karla Rechlíka z roku 1987 původně instalovaná v křížové chodbě kláštera Porta coeli v Tišnově je trvale umístěna

---

⁶⁰ VAVERKA 2001, 133.

⁶¹ VAVERKA 2001, 140.

v Brně-Tuřanech. Neprovedeny zůstaly návrhy křížové cesty Tomáše Rullera, jehož zastavení vznikala „akčním“ způsobem jako tělesné otisky.⁶²

Z malířských cyklů posledního dvacetiletí je zajímavá Křížová cesta Ludmily Jandové v kapli sv. Josefa v Hradci Králové, Křížová cesta Josefa Jíry v zámecké kapli na Malé Skále, Vladimíra Komárka v kostele v Konecchlumí a Michaila Ščigola v malém kostele sv. Bartoloměje na Bradech u Jičína. K novým realizacím z prvního desetiletí patří pražské malířské cykly křížových cest Jana Kristoforiho, Pavla Šlégl, Vojtěcha Rady nebo Lucie Fričové. Zajímavé jsou také skleněné reliéfy křížových cest Vladěny Tesařové instalované v Dobré Vodě u Hartmanic nebo v kostele Svaté rodiny v Praze.

S netradičním ztvárněním témat Starého i Nového zákona se můžeme setkat v Bílce pod Milešovkou, kde byla v roce 2000 postavena nová kaple sv. Václava, v interiéru vyzdobená sgrafity Jana Koblasy.⁶³ V exteriéru pak najdeme Cestu přátelství z roku 2002, na jejíž realizaci se symbolicky podílelo mnoho českých i německých sochařů. Mezi další nově vzniklé křížové cesty umístěné v krajině patří Příběh putování a nadějí člověka ve Stanovicích u Kuksu, jež je dílem patnácti českých sochařů. Je pojata spíše filosoficky a křížovou cestou se inspiruje jen volně. Zajímavým příkladem z moravského prostředí je exteriérová křížová cesta Pavly Kačírkové umístěná v moravských Šarovech.

Neměly by být opomenuty ani realizace nových křížových cest umístěné v kaplích, jež jsou součástí většího objektu. Takovým příkladem je klášterní kaple ve Slaném, pro kterou vytvořil křížovou cestu sochař Luděk Tichý, nebo kaple v objektu Marianum v Jánských Lázních, kde se nachází dílo Jaroslava Šerých. V obou případech je znatelné přizpůsobení velikosti menšímu prostoru.

Kromě exteriérových křížových cest se čtrnácti zastaveními a cest umístěných v interiérech sakrálních staveb bychom mohli do nových křížových cest zahrnout i opravené křížové cesty, které někdy kolidují s novými. Je tomu tak třeba v případě osazení nového uměleckého díla do původní kaple (Dolní Maršov, Nejde, Dobrá Voda u Českých Budějovic, Prachatice a další)⁶⁴.

Nově vznikají také cykly uměleckých děl připomínající události následující po Kristově ukřížování. Tato „via lucis“ neboli cesta světla, je určitou tematickou paralelou a dá se říci pokračováním křížové cesty. S těmito ojedinělými soubory se můžeme setkat prozatím na Moravě v obrazové podobě v saleziánském kostele v Brně-Žabovřeskách (Milivoj Husák, 1998) nebo v sochařském provedení ve Slavkovicích. Na Moravě se také nachází Křížová cesta Sedmibolestné Panny Marie (Ořechov u Brna, 2008).

---

⁶² VAVERKA 2001, 145.

⁶³ VAVERKA 2001, 141.

⁶⁴ Další křížové cesty, stejně jako autoři a datace, jsou uvedeny v textové příloze.

V posledních deseti letech je možné najít několik realizací křížových cest, na kterých se podíleli studenti středních či výtvarných škol. Příkladem může být křížová cesta studentů z Liberce roku 2007 instalovaná v kostele sv. Kateřiny ve Vlastibořicích, kde nahradila původní reliéfy z 19. století, umístěné z bezpečnostních důvodů do depozitáře.⁶⁵ Podobný projekt, jenž dokonce získal ocenění na krajské i celostátní soutěži mladých výtvarníků, pochází z Mutěnic. Netradiční křížová cesta z 16 kachlíků je umístěna v místní kapliče.

III.3.1 Křížové cesty Karla Stádníka

Akademický sochař a restaurátor Karel Stádník se narodil 24. 8. 1924 v Třemošné u Plzně a zemřel 12. ledna 2011. Absolvoval gymnázium v Chomutově a v Karlových Varech a v Praze, kam se rodina přestěhovala po záboru Sudet, studoval střední keramickou školu. V roce 1949 absolvoval pražskou Akademii výtvarných umění pod vedením prof. Otakara Španiela. Dokončil také postgraduální studium památkové péče a studoval teologii na pražské fakultě do jejího uzavření.⁶⁶ Stal se nositelem Řádu sv. Cyrila a Metoděje a prvním českým trvalým jáhnem, vysvěcen byl tajně v Berlíně v roce 1974. Od padesátých let se zabýval restaurováním sochařských, zvláště gotických a barokních děl. Známe je však zejména svými díly pro sakrální prostory. Z jeho vlastní tvorby však pochází i další sochařská díla, např. sochy, reliéfy, portréty, ambony, oltářní stoly pro mnoho pražských kostelů či ikonostas s plastikami apoštolů v řeckokatolickém kostele sv. Klimenta v Praze. Zabýval se také úpravou liturgických prostorů, např. klášterní baziliky sv. Markéty v pražském Břevnově.

Významné jsou zvláště jeho realizace křížových cest, jen v Praze najdeme nejméně tři. Nejstarší je tzv. malá křížová cesta v kapucínském kostele Panny Marie Andělské na Hradčanech z let 1962–1963, jež byla kopírována a jež se nachází v kostelích po celých Čechách, např. na Spořilově v kostele sv. Anežky České a sv. patronů českých. Z roku 1971 pochází další křížová cesta umístěná v kostele sv. Petra a Pavla v Unhošti. Známa je také křížová cesta v olomoucké katedrále sv. Václava. Mezi jeho nejznámější díla patří jistě Velikonoční křížová cesta v kostele Panny Marie Královny míru v Praze z let 1973–1975. Podobně zaměřenou křížovou cestu vytvořil také pro nemocniční kapli v Kolíně nad Rýnem (1970) a v Sorsum u Hildesheimu (1984). Pro katedrálu sv. Víta v Praze vytvořil sochu Anežky České při příležitosti její kanonizace v roce 1989, ale neméně významná jsou i jeho díla pro kostel sv. Patrika v New Yorku, pro nějž vytvořil

---

⁶⁵ VYDRA 2007, 16.

⁶⁶ KUBÁTOVÁ 2006, 8.

korpus Krista a sochu sv. Patrika. Sakrální prostor byl pro Stádníka živým místem setkávání člověka s Bohem.

Křížová cesta na Hradčanech

Již první Stádníkova křížová cesta pro kostel hradčanských kapucínů je kvalitním dílem současného umění, které souzní s prostředím starého kostela. Je dodržena ikonografie klasických zastavení křížové cesty a je proto dobře čitelná. Pro svou srozumitelnost a oblíbenost posloužila za vzor pro další křížové cesty, ať už autorské kopie nebo díla následovníků. Navíc nepostrádá duchovní kvalitu, ale dokáže hluboce zaujmout a vést věřícího k meditaci.

Na sochařské dílo se zde objevuje poměrně bohatý komparz složený z římských vojáků s kopími a štíty, Židů, dalších pomocníků a u třetího pádu i lotra nesoucího na ramenou příčné břevno. Šimon pomáhá u druhého a třetího pádu Kristovi vstát. Postavy prvního zastavení jsou rozděleny do dvou skupinek, první se stojícím Kristem, na něhož ukazuje obklopující ho hlouček, středem druhé je Pilát se sluhou u mísy. U druhého zastavení znázorňujícího přijetí kříže je výjev dotvořen architektonickým pozadím, jež se objevuje i u zastavení sedmého a opět s přihlížejícím davem. V pátém zastavení můžeme dokonce najít v pozadí jezdce na koni. V setkání s matkou je navíc přítomna ještě další žena s dítětem, případně dvě ženy. Veronika klečící u Krista přidržuje roušku s otiskem jeho tváře, jež je viditelně umístěna mezi nimi. U jedenáctého zastavení dal Stádník přednost výjevu vztyčování kříže s ukřižovaným Kristem před jeho přibíjením na kříž. Zatímco jeden člověk tahá kříž pomocí lana, skupinka dalších lidí kříž přidržuje. U Piety je klasicky přítomen Jan a o kříž je opřen žebřík. Ve scéně Kladení do hrobu je zobrazen Jan podpírající Pannu Marii, na jejímž klíně spočívá Kristovo tělo, přítomna je i postava Maří Magdaleny a Josefa Arimatijského. Z modelu malé křížové cesty u kapucínů vychází zastavení spořilovské křížové cesty. Liší se jen několika prvky. Komparz se zmenšuje, takže Šimon je již zobrazen s Ježíšem sám, na hlavě má široký klobouk.

Na Moravě je možno najít několik realizací Stádníkových křížových cest. Jednou z nejhodnotnějších je křížová cesta v olomoucké katedrále sv. Václava, pocházející ze sedmdesátých let, jež sem byla instalována v roce 1974, během oprav katedrály. Byla vytvořena z podnětu tehdejšího olomouckého biskupa Msgr. Josefa Vransy k uctění obětí II. světové války. Cyklus patnácti reliéfů odlil z cínu akademický sochař František Radvan. Originální křížová cesta zdobící katedrálu zobrazuje cestu Kristova utrpení až k jeho slavnému zmrtvýchvstání. Kovové plastiky jsou instalovány na dřevěných deskách a pak teprve zavěšeny na zeď kostela. Je zde zobrazeno na 185 postav, z nichž některé se

přirozeně opakují. Ještě však stále zachovává klasické ikonografické ztvárnění. Patnácté zastavení je na svou dobu neobvyklé, obsahuje dvě postavy, stojící Kristovu a před ním klečící postavu Tomáše, kterému Ježíš ukazuje své rány. Kopii olomoucké křížové cesty je křížová cesta v kostele sv. Prokopa ve Žďáru nad Sázavou ze 70. let 20. století, a také v kostele sv. Václava v Břeclavi z 90. let 20. století. Olomoucká křížová cesta předcházela lhotecké.

Lhotecká křížová cesta

Inspirací k jejímu vytvoření se stalo motto „Ježíši, kde jsi?“, jež provázelo tvůrce této vzácné a originální křížové cesty. Zároveň vyjadřuje následující Ježíšova slova: „Cokoliv jste učinili jednomu z těchto nepatrných bratří, mně jste učinili.“ Klíčem k porozumění celé křížové cestě je otázka, jak je Kristus přítomen mezi lidmi. Netradiční pojetí křížové cesty se zrodilo při jedné cestě vlakem z Olomouce do Prahy, kde Karla Stádníka napadla paralela lidských dějin ke Kristovu utrpení, jež se promítá i v lidských dějinách. Jako první vytvořil zastavení Setkání s matkou a Setkání s Veronikou. Až posléze zavítali do ateliéru Petr Piřha a páter Vladimír Rudolf, kterého dílo zaujalo, a dal také podnět k jeho další realizaci.

Zastavení vznikala jako solitéry na přeskáčku. Na zastaveních pracoval a la prima, tedy bez skic a náčrtů a také bez přizpůsobování se lhoteckému interiéru. Odlévání bylo dílem Pavla Vance, Stádníkova žáka a později také tvůrce křížové cesty v pražských Strašnicích. Polychromie byla opět dílem Stádníkovým.⁶⁷ Většina zastavení vznikala během jednoho týdne. Od pondělí do středy byla modelována, během čtvrtku a pátku byla odlévána do sádry a v sobotu už bylo zastavení zavěšeno na Lhotce.⁶⁸ Jako první bylo instalováno Setkání s Veronikou.

Křížová cesta na pražské Lhotce je svým pojetím unikátem i v evropském rozměru. Čtrnáct zastavení znázorňuje utrpení člověka v průběhu dějin a zároveň připomíná, jak se Kristovo utrpení promítá do celých lidských dějin. Kristovo utrpení ztělesňují oběti válek, násilí, nespravedlnosti a hladu. Cesta působí jako zrcadlo lidských dějin, bojů a zápasů dobra a zla, života a smrti. Stádník pojímal zastavení jako konkrétní příběhy, v nichž se utrpení lidstva zhmotnilo a stalo se tak zároveň výzvou k boji za mír a pokoj mezi lidmi.

V době svého vzniku byla tato cesta zároveň vyjádřením aktuálně prožívané situace zostřeného komunistického útlaku. Zajímavé je, že Stádník při vytváření křížové cesty neměl komplikace se stranickými funkcionáři. Ti byli totiž rádi, že sochař zobrazuje

---

⁶⁷ PALÁN 2006a, 5.

⁶⁸ TUČEK 2000, 6.

„angažovaná“ témata a nad jejich propojeností s pašijovým příběhem se již nezamýšlely. Takže originální zpracování se tak vlastně stalo svým dějinným významem jakousi ochranou hlubšího významu křížové cesty, která tak mohla být i v době temna realizována. Dílu neobyčejného rozměru přispěl i tehdejší lhotecký farář Vladimír Rudolf, výjimečný kazatel, překladatel náboženské literatury a organizátor katolického samizdatu. Jeho spolupráce vycházela z osobní životní cesty naplněné nesnázemi a bolestí.

Netradiční křížová cesta patří k těm prvním a dodnes vzácným dílům, jež má velkou výpovědní hodnotu, aniž by muselo ilustrovat klasický příběh. Naopak jeho hodnota spočívá v přesahu, kterým rozšiřuje obvyklý rozměr křížové cesty a přitom posunuje její význam do sféry srozumitelné a blízké člověku, neboť zobrazuje lidský život. Dotýká se našeho světa se všemi krutými historiemi, které člověk musel a stále musí na tomto světě prožívat. Jednotlivá zastavení tak znázorňují kříže, které lidstvo nese při pobývání na tomto světě. Témata křížové cesty jdou napříč staletími i kontinenty a dotýkají se každého z lidí. Je to přehled utrpení tohoto světa, které může být překonáno jen pomocí zmrtvýchvstalého Krista, který jako naděje a světlo celý cyklus uzavírá.

Stádníkova zastavení jsou sice reálná a figurativní, ale svým převedením pašijového příběhu do dějin lidstva nabývají abstraktnosti a meditativnosti. Jsou zde zastoupeny historické události a velké činy (Jana z Arku, Hirošima), ale také události ze současnosti, či z osobní zkušenosti. Často jde o témata, která vychází z historie, ale jsou bohužel aktuální i v dnešní době. Stejně jako Jana z Arku, tak i Maxmilián Kolbe nebo Matka Tereza jsou zástupci všech lidí, kteří byli a jsou ochotni se obětovat ve prospěch dobra. Mnohé výjevy jsou si navzájem příbuzné, neboť připomínají podobně ožehavé otázky, jakými je například otázka lidské důstojnosti, pomoci druhým, ale také lidská bída nejkrutěji se dotýkající dětí.

Jednotlivá zastavení křížové cesty:

1. **Utrpení v Getsemanech** – hrozba atomové války – getsemanská úzkost dnešního světa. Ježíšova úzkost v Getsemanské zahradě je ztotožněna s výbuchem atomové bomby. Místo stromu života tu vyrůstá strom smrti, hřib atomové exploze. Výkřik a hrůza matky s dětmi má být varováním, před hrozbou ničivé katastrofy. Dětem může připomínat toto zastavení krásný vzrostlý strom a matku s dětmi v jeho stínu, ale dospělí nemohou nevidět připomínku katastrofy v Hirošimě, jež představuje symbol skutečného ohrožení našeho světa.

Když nějaké místo zasáhne atomová bomba, není už záchrany, snáší se cosi jako strom, jenž bere dech a trhá plíce. Strom jako náznak snášejíciho se zásahu s sebou přináší

úzkost, tíseň a kalich hořkosti. Proč plodit děti, jsou-li v přízraku jaderného vraždění symbolem ohrožené budoucnosti? Atomová zbraň zabíjí samu chuť k životu.⁶⁹

2. **Kristus bičován** – bičování vyčerpaných otroků na galéře. Druhé zastavení znázorňuje galéru, kde pod hrozbou biče uvádí veslaři loď do pohybu. Odsouzenci na galéře na sebe berou každým pohybem vesel kříž, dokud nepadnou vyčerpáním. Nad nimi stojí velitel s bičem v ruce a sleduje jejich pohyb bez jakéhokoli soucitu. Scéna je zobrazením otrocké práce a vyčerpávající námahy. Upozorňuje na existenci otroctví i v současné době. Důtky, zajatci, rány na zádech, to vše připomíná Kristovo utrpení.

3. **Kristus odsouzen na smrt** – Nespravedlivý soud sv. Jany z Arku představoval v době normalizace velice aktuální téma mnoha lidí. Jana z Arku, s rukama v okovech, stojí před zavřenou branou francouzské katedrály, jež by měla být katedrálou v Rouen, ale její průčelí spíše odpovídá katedrále v Amiens. Opodál ji zkoumají pohledem čtyři postavy: kněz, kardinál, soudce a mnich. Je zde znázorněn rok 1431, kdy jménem soudního tribunálu přečetl biskup rozsudek nad Janou z Arku, jež byla odsouzena křesťany, podobně jako byl Kristus odsouzen v první řadě Židy. Toto sousoší je věnováno nejtemnějším stránkám dějin církve s procesy, inkvizicí a pálením na hranicích. Její odsouzení proto připomíná utrpení mnoha nevinných lidí.

4. **Přijetí kříže** – první křesťané v Koloseu. Přijetí kříže se promítlo do historického výjevu z římského Kolosea, kde byli mnozí křesťané předhazováni lvům, a to jen pro obveselení diváků. První křesťané na sebe brali svůj kříž, protože jim víra dávala sílu a odvalu. Na pozadí Kolosea se nachází skupinka křesťanů, mezi nimi i matka s malým dítětem v náručí, které se snaží chránit. Další člověk vzhlíží vzhůru k nebi a obrací se k Bohu, třetí klečící čeká vysvlečen na svou smrt. Podobně jako Kristus, tak i první křesťané na sebe vzali dobrovolně kříž smrti. Na připomínku mnoha umučených křesťanů se každý rok koná v Koloseu pobožnost křížové cesty za přítomnosti papeže a mnoha lidí.⁷⁰

5. **Setkání s matkou** – opakovaná setkání v historii světa. Panna Maria stojí před pozadím mnohaposchodových panelových domů jako ochránkyně ubohých. Pozadí výjevu znázorňující sídliště s mnoha okny, je možno vnímat jako připomínku Mariina ochranného pláště, kde každé okno znamená lidský příběh. Na levé straně jsou zobrazeni narkomani a tělesně postižený žebrák, jež zastupují mnoho ztracených dětí, které propadli drogám, zoufalství i nemocem. Matka s porozuměním shlíží na jejich utrpení. Na pravé straně stojí

---

⁶⁹ LEBEDA 1982, 7.

⁷⁰ LEBEDA 1982, 8.

k Matce vzhlížející rodina. Pro ně všechny představuje Mariin plášť pochopení, bezpečí a domov.⁷¹

6. **Pád** – život je největší dar – chránit ho naše svatá povinnost. Kristův pád je zde parafrázován na pád z okna, kdy zoufalé, nemilované dítě spáchalo sebevraždu. Toto zastavení bylo vytvořeno na základě skutečného příběhu děvčátka z dětského domova, které stále čekalo na maminku. Když mu ošetřovatelka řekla, že již nepřijde, vzala si holčička svého plyšového medvídku a skočila z okna.⁷² V osudu tohoto malého děvčátka je patrná veškerá bída tohoto světa. Pád Krista je pádem dítěte, které ztratilo svou jedinou naději na lásku. Opuštěnost a chlad je způsobeno absencí lásky, bez níž nám mnoho věcí připadá nesmyslných. Zastavení je věnováno všem dětem, kterým nebylo dopřáno poznat rodinný život, nebo se dokonce narodit.

Zastavení znázorňuje mrtvé dítě ležící pod skalou. Vedle něho leží jeho poslední kamarád – plyšový medvídek. V samotě dítěte zbyl jen tento jediný přítel, v jeho zoufalství pak už jen smrt. Je to vyobrazení veškeré bídy současného člověka.

7. **Šimon z Cyrény** – každý koncentrační tábor měl své Šimony. Toto zastavení je připomínkou obětavosti až k smrti, které se odehrálo v koncentračním táboře v Osvětimi roku 1941. Jeden vězeň utekl a deset jiných za to musí zemřít hladu. P. Maxmilián Kolbe obětuje svůj život za spoluvězně, mladého člověka, na kterého doma čekají děti. Maxmilián Kolbe se tak stává Šimonem 20. století a aktualizuje tak téma pomoci Kristu, která je navíc v jeho případě dobrovolná. Stejně tak jsme i my povoláni pomáhat lidem, a tak s nimi nést svůj kříž.

Před ostatným drátem vidíme řadu deseti nastoupených vězňů oblečených ve vězeňských šatech. Jejich tváře jsou zkřivené utrpením. Z řady vystupuje jediný vězeň číslo 16670, františkán Maxmilián Kolbe, a dobrovolně se hlásí na smrt místo otce početné rodiny. Kolik Šimonů bylo v koncentračních táborech a nejen v nich.

8. **Setkání s Veronikou** – desítky milionů lidí ročně umírají hladu. Rouška symbolicky spojuje obraz zmučeného Spasitele s trpícím stvořením. Matka Tereza je představitelkou lidí ochotných pomáhat v chudinských částech měst dnešní doby, lidí, kteří jsou ochotni vidět v hladovějících a umírajících lidech Krista.

Na pozadí turínského plátna jsou umístěny po stranách Kristovy tváře rachitické postavy hladovějících nebožáků. Zatímco jeden stojí, druhý má před sebou prázdnou misku, do které není co dát. V dolní části je smutkem shrbená postava matky držící hladu

---

⁷¹ LEBEDA 1982, 7.

⁷² PALÁN 2006, 5.

zemřelé dítě. Po pravé straně Kristovy tváře stojí Matka Tereza a vlastně jakákoliv žena ochotná pomoci druhým. V rukách drží roušku jako Veronika.

9. **Kristus zbaven roucha** – každá válka bere i to poslední – vyhořelý domov. Dodnes milióny lidí ztrácejí své příbytky v důsledku válečných konfliktů. Tisíce lidí dnes ztrácejí v důsledku bombardování nebo živelných katastrof své domovy, oděvy, svou vlast.

Na pozadí ohněm i střelami zničeného města jsou znázorněni lidé na útěku, oděni do pár kousků hadrů. U trosek leží matka objímající možná už mrtvé dítě. V popředí výjevu je další matka zachycena na útěku s dvěma malými dětmi. Postoje obou matek vyjadřují ochranu toho posledního, co jim zbylo, životů svých i svých dětí. Jako byl Ježíš zbaven před svým ukřižováním šatu, tak jsou i lidé postižení válkou zbavováni domovů.⁷³

10. **Kristus přibíjen na kříž** – lidské ruce se mají angažovat při stavbě světa. U tohoto zastavení se setkáváme se zajímavou paralelou znázorňující vlastně jakési samopřibíjení na kříž v podobě lékaře, který na sobě dobrovolně zkouší nové sérum na léčbu těžké nemoci (malomocenství), které by mohlo pomoci mnoha lidem. Následkem toho ale zemře. Ruce mladého lékaře jsou tak dávány do souvislosti s Ježíšovým rukama, jen místo hřebů tu hraje roli jehla.

Dvě znázorněné ruce, z nichž jedna je probodnuta dlouhou tenkou jehlou, přitom nemusí patřit témuž člověku. Opět je zde znázorněna obětavost až k smrti pro dobro druhých. Stát za svým přesvědčením však může být bolestivé a ohrožující vlastní život.

11. **Ukřižování** – zlaté paprsky kříže připomínají všechno utrpení světa – ostnatý drát, vězení a smrt. Prožitým utrpením zmučený Kristus umírá na kříži, který je sice na první pohled zlatý, ale sám je symbolem bolesti, neboť je složen ze stovek bodajících jehel a ostnatých drátů. Jejich zlatá barva však dosvědčuje, že smrt nebude konečná.⁷⁴ Velký zlacený kříž vystupující částečně do prostoru vyrůstá z dlažby kostela.

Kristus je zdánlivě přibíten ke kříži, ale jeho ruce jsou volné a připravené k objetí všech, kdo se k němu utíkají. V rukou a nohou nejsou již hřeby, jen rány po hřebech. Kristovy objímající ruce, jako znak Božího vztahu k nám, jsou odpoutány od hřebů a symbolizují budoucí naději na zmrtvýchvstání.

12. **Mrtvé Kristovo tělo vloženo do náruče matky** – desítky milionů dětí ročně umírají hlady. Na klíně Matky Boží nespočívá tělo dospělého člověka, ale mrtvého dítěte z Biafry, které zemřelo následkem válečného požáru. Mrtvé dítě zastupuje všechny děti, které umírají následkem válek, hladu nebo z nedostatku lékařské péče.⁷⁵ Matka s hlavou zahalenou šátkem drží na klíně na boku ležící malé dítě, kterému z rubáše vyčnívá jen

⁷³ BRANTZEN/BENEDETTI 1995, 42.

⁷⁴ BRANTZEN/BENEDETTI 1995, 48.

⁷⁵ NYKLOVÁ 1985, 11.

hlava a konce nohou. Zastavení je upozorněním na desítky miliónů takových dětí, jež umírají každý den.

13. **Kristus pohřben** – válečné pole – pole smrti. Místo hrobu je zde vyobrazeno bojiště po boji, poseté mnoha dřevěnými kříži. Pod holým stromem zbylo jen zničené dělo a u něho dělové koule. V popředí velitel na koni se svým pobočníkem prohlížejí válečné pole, pustou zemi rozrytou k nepodobě. Je to pole smrti, jehož ticho děsí i vítěze, jak prohlásil maršál Wellington po vítězné bitvě u Waterloo.

14. **Zmrtvýchvstání Krista** – slavnost shledání spravedlivých. Představuje setkání Ježíše s postavami křížové cesty, ale také s těmi, kteří trpěli pro dobro a spravedlnost. Ve středu vzkříšených zástupů se nachází eucharistie na pateně, obklopená svatozáří v podobě paprsků se zlatými pruhy, jež nesou slova z Matoušova evangelia: „Pojďte, požehnaní mého Otce, ujměte se království, které je vám připraveno od založení světa. Neboť jsem hladověl, a dali jste mi jíst, žíznul jsem, a dali jste mi pít...“⁷⁶

Postavy spravedlivých hledí na Krista v nadživotní velikosti, jenž k nim shlíží a natahuje ruku. Na jeho těle jsou vidět rány po hřebech. Postavy jsou rozestaveny po dvojicích či trojicích. V horní části výjevu směřuje ke Kristu zástup blahoslavených, jenž byl přidán později. Mezi patnácti hlavními postavami najdeme sv. Ludmilu, sv. Václava a Vojtěcha a svaté Cyrila a Metoděje. V popředí stojí tehdejší olomoucký biskup Antonín Stojan a papež Jan XXIII. Z dalších postav je zde Martin Luther King, Thomas More, Charles Fucould, Maxmilian Kolbe, František Serafinský a svatý Karel Boromejský. Na jejich tvářích je znatelný úsměv, který naznačuje jejich křesťanský optimismus vítězí nad chmurnými dějinami lidstva. Postavy spolu s celým výjevem vytváří jakousi monstranci, jejímž středem je skutečný smysl lidského směřování umožňující život v naději na spásu.⁷⁷

Každé ze zastavení nese určité aktuální poselství, které rozvíjí téma naděje a vítězství nad smrtí. Vrcholem je pak poslední zastavení, v němž spočívá smysl všeho utrpení: „Zmrtvýchvstání je slavnost shledání spravedlivých, důkaz, že pravda zvítězí a láska je silnější než smrt. Co začalo v ráji, skončilo na Kalvárii. Co začíná na Kalvárii, končí v ráji. Na Kalvárii je strom kříž a o něm je řečeno, nebudete-li jísti, nebudete mít v sobě života.“⁷⁸

Stádníková lhotecká křížová cesta vzbudila ve své době velkou pozornost přesahující i do zahraničí a dodnes se stává cílem mnoha poutníků nejen z Čech, ale i z ciziny. V cizojazyčné literatuře se o této křížové cestě píše jako o „Pražské křížové cestě“,

---

⁷⁶ Matouš 25, 34–35.

⁷⁷ LEBEDA 1982, 11.

⁷⁸ Lhotecká kronika 1992 – Stádník o křížové cestě.

což sice vyzdvihuje její jedinečnou hodnotu, ale zcela opomíjí existenci dalších pražských křížových cest.⁷⁹

Cesta se stala také inspirací pro vznik dalších uměleckých i dokumentárních děl, recitálů i videopořadů. Inspirovala teology i umělce k úvahám nad utrpením Ježíše Krista, mezi nimi básníka Bohumila Pavloka nebo Aloise Volkmana.⁸⁰ Vlastní zamyšlení ke křížové cestě vytvořil také Karel Stádník. Jeho úvahy namluvil Radovan Lukavský a biskup Jiří Paďour, hudbu k této příležitosti zkomponoval skladatel Zdeněk Pololánik.⁸¹

III.3.2 Památník obětem zla, Meditační zahrada v Plzni

Myšlenka vytvoření tohoto místa klidu a smíření se zrodila v těžkých dobách, poznamenaných fyzickým i duševním utrpením. Jejím původcem byl Luboš Hruška, původně důstojník, který byl zatčen při pokusu o přechod státní hranice, odsouzen na osmáct let těžkého žaláře a dalším postihům. V těžkých podmínkách věznic a uranových dolů, kde strávil jedenáct let, se seznámil s mnoha duchovními a také přijal křest. Zde se také zrodila první myšlenka, že promění rodinnou zahradu v Plzni-Doudlevcích na památník obětem komunismu, pokud přežije. V roce 1960 pana Hrušku po amnestii propustili a on začal svůj slib plnit.

Myšlenka zahrady jako památníku obětem komunismu byla postupem času a na základě různých podnětů pozměněna „na památník obětem veškerého zla, ve formě křížové cesty.“⁸² Ovocnou zahradu postupně proměnil na park s ojedinělou zahradní architekturou. Sám vypěstoval tisíce okrasných jehličnanů, kterými zahradu postupně osazoval již s představou křížové cesty, jež byla vysvěcena opatem želivského kláštera a bývalým spoluvězněm Luboše Hrušky, Vitem Tajovským, v květnu roku 1991. Od tohoto roku slouží zahrada duchovním setkáním, kulturním pořadům, křesťanským společenstvím a všem, kteří přijdou, hledat klid. Instalováním křížové cesty v meditační zahradě vznikl jedinečný přírodní kout, jenž oceňují nejen renomovaní odborníci, ale i tisíce návštěvníků z domova i ciziny. V roce 1993 Luboš Hruška založil Nadaci Památníku obětem zla, které se povedlo získat dostatek finančních prostředků na vybudování kaple sv. Maxmiliána Maria Kolbeho. Autory projektu jsou architekti Jan Soukup a Jiří Opl z Plzně.⁸³ Meditační zahradu s kaplí spravuje plzeňské biskupství. Křížová cesta odpuštění a smíření se stala

---

⁷⁹ PALÁN 2006, 5.

⁸⁰ KOČMANOVÁ 2011, 2.

⁸¹ PALÁN 2006, 5.

⁸² OULÍK 1993, 3.

⁸³ Křížová cesta. Památník obětem zla s. d., nepag.

inspirací pro vydání Eucharistické křížové cesty, kterou sepsal syn Luboše Hrušky, kněz Petr Hruška.

Křížová cesta vznikla z přátelství a duchovního souznění všech tří aktérů. Návrh křížové cesty je dílem Luboše Hrušky a místního kněze Michala Pometla. Monumentální plastiky jsou dílem akademického sochaře Romana Podrázského z Příbyslavi. Plastiky v životní velikosti se autorům návrhu nejprve příliš nezamlouvaly, ale postupem času se ukázalo, že velikost plastik přímo odpovídá velikosti a prostředí zahrady, menší sochy by totiž mezi vzrostlými stromy zanikaly.

Jednotlivá zastavení křížové cesty nevycházejí z klasicky ustálených zastavení, ale byla vytvořena na základě událostí posledních Kristových dnů zachycených v evangeliích. Křížová cesta tak začíná již událostmi Zeleného čtvrtka s Poslední večeří Páně a končí až Kristovým Zmrtvýchvstáním. Došlo tak k rozšíření o události původně náležející pašijovému příběhu. Zároveň došlo i ke změně názvů zastavení. Čtrnáct zastavení tak symbolicky znázorňuje určitou myšlenku z evangelia.

Vytvoření dvanácti několikatunových soch z hořického pískovce trvalo pět a půl roku. Kolem klikaté cestičky vedoucí zahradou je rozmístěno celkem dvanáct zastavení křížové cesty. Dvě plastiky znázorňují dvě zastavení. Každé zastavení je označeno zlatým křížkem.

První zastavení znázorňuje Poslední večeří. Kristus se touto večeří loučí s apoštoly a slouží jim, podává jim chléb a víno, tedy sám sebe. Zastavení je znázorněno stojícím Ježíšem, jenž drží v rukách chléb, za ním je znázorněn stůl a za ním i pod ním vidíme tváře přihlížejících apoštolů. Druhé zastavení představuje Getsemany. V klasickém zobrazení je Kristus znázorněn, jak klečí a modlí se. Zde je proti tomu znázorněn ležící, s rukou na prsou. Hledí vzhůru k Otci a žádá ho o odejmutí kalicha hořkosti se slovy: Otče, ne má vůle, ale tvá vůle se staň!“ Nejsou zde apoštolové, je se svým strachem a úzkostí zcela sám.⁸⁴ Třetí zastavení Kristus před veleradou a čtvrté zastavení Pilát si myje ruce je spojeno do jednoho monumentu. Z jedné strany sochy jsou znázorněny polopostavy lidí, davu odsuzujícího Krista, které jsou zde spojovány s myšlenkou na situaci padesátých let, kdy komunisté odsuzovali politické vězně v často zinscenovaných monstrprocesech. I v nich publikum často neznalé situace sborově skandovalo: „Oběsit!“ , podobně jako v případě Ježíše: „Ukřižuj!“. Pod nimi je zobrazena Kristova hlava s pokorným pohledem upřeným k Otci. Na druhé straně plastiky jsou rozeznatelné Pilátovy ruce, na něž teče voda.

---

⁸⁴ KASTNEROVÁ 1998, 99.

Páté zastavení zobrazující bičování znázorňuje Ježíše v rukou dvou římských vojáků. Sochař vtiskl do tváře vojáků výraz primitivů, kterým je vlastní zneužívání moci. Tito dva zastupují všechny násilníky totalitních režimů, nacisty, bolševiky, bachaře a připomínají tak všechny, kteří mnoho nespravedlivě odsouzených mučili a týrali. V době svého vzniku představovalo aktuální protest proti komunismu. Šesté zastavení představuje Nesení kříže. Ježíš je zde znázorněn, jak bere na rameno kříž, jenž obepíná kouli. Tato koule představuje svět. Tímto způsobem je naznačena myšlenka, že Kristus nesl na svých bedrech hříchy celého světa.⁸⁵ Sedmé zastavení znázorňuje Šimona z Cyrény, který pomáhá Ježíši nést kříž, zatímco Kristus pod křížem padá. Zároveň je zde symbolicky znázorněna myšlenka z bible, která představuje opačný postoj: „Kdo chce jít za mnou, zapři sám sebe, vezmi svůj kříž a následuj mne!“⁸⁶ Proto je zde Kristus zobrazen, jak objímá dolní část kříže a Šimona tím symbolicky nese. Osmé zastavení znázorňuje Jeruzalémské ženy. Ve shodě se slovy evangelia „Dcery jeruzalémské nade mnou neplačte! Plačte nad sebou a svými dětmi.“⁸⁷ vyjádřil sochař osmé zastavení hlavou Krista, v jehož levé tváři je vytesán izraelský lid v čele s ženami a dětmi. Deváté zastavení Ukřižování znázorňuje přibíjení na kříž, kdy tři vojáci tlačí Kristovo tělo ke kříži. Jeho pravá ruka je už přibitá ke kříži, jenž trčí téměř kolmo ze země. Jeden z vojáků má o něco lidštější obličej. Je zde zachycena zmínka z Bible, kde se říká, že jeden setník se zamýšlel nad Kristovým proviněním a nakonec v něho sám uvěřil.

Desáté a dvanácté zastavení je opět zapojeno do jedné monumentální plastiky, do níž jsou vytesána tři ukřižovaná těla. Desáté zastavení znázorňuje Dva zločince, dvanácté pak Ježíšovu smrt. Lotr, který se Kristu vysmívá a odvrací se od něj, je znázorněn na levé straně a je menší. Ve středu výjevu se nachází lotr Dysmas, který v Krista uvěřil. Jeho hlava přitom spočívá na Kristově hrudi a jeho kříž na kříži Kristově. Za Dysmasem je znázorněn umírající Kristus na kříži a s trnovou korunou na hlavě, jenž svou pravou rukou objímá kajícíkův kříž před sebou.

Jedenácté zastavení znázorňuje Marii a Jana. Ježíšova matka a jeho nejmilejší učedník byly pod křížem odevzdány jeden druhému slovy: „Ženo, hle, tvůj syn!“, „Hle, tvá matka!“⁸⁸ Plastika v podobě kamenného oblouku představuje nebeskou bránu. Uvnitř brány stojí Panna Maria a pokynem ruky vyzývá každého člověka slovy: „I pro tebe je připraveno nebe, ale musíš se rozhodnout sám, zdali chceš nebo ne.“⁸⁹

---

⁸⁵ KASTNEROVÁ 1998, 101.

⁸⁶ Matouš 16, 24.

⁸⁷ Lukáš 23, 28.

⁸⁸ Jan 19, 26–27

⁸⁹ KASTNEROVÁ 1998, 106.

Třinácté zastavení znázorňuje kámen, kterým je zavalen hrob s pohřbeným Kristovým tělem. Pukající kámen je předzvěstí vzkříšení. Podélný tvar připomíná svým tvarem rakev. V jeho dolní části je znatelný nápis INRI. Poslední čtrnácté zastavení znázorňuje Oslavení neboli Vzkříšení, jež je důležitou součástí spásy a zároveň symbolizuje nový život, naději a budoucnost ve shodě se slovy evangelia: „Neboj se! Byl jsem mrtev a hle, živ jsem na věky věků.“⁹⁰ Tato socha zaujímá v zahradě zvláštní místo, jež mělo zdůraznit její jedinečnost a hodnotu. Je umístěno za rybníčkem, samostatně od ostatních, aby lépe vyniklo. Jeho nejbližší okolí pak bylo osazeno barevně kvetoucími keři a štíhlými stromy, jež navozují dojem, jakoby postava Krista letěla vzhůru k nebesům.⁹¹

Umístění jednotlivých soch navíc dotváří jedinečná parková úprava složená z nesčetných druhů stromů a keřů. Spolu s kamennými bloky křížové cesty tu kouzelná zahrada vytváří jedinečný celek vybízející k zamyšlení, povzbuzení, ale je také připomínkou nebezpečí všech totalitních režimů. K tomuto tématu se sochař Roman Podrázský opět vrátil v roce 1996, při realizaci Křížové cesty ke svobodě, jež se nachází v Jáchymově, v místě, které je neodmyslitelně spojeno s utrpením politických vězňů v místních uranových dolech.

III.3.3 Křížová cesta Vladimíra Komárka

Vladimír Komárek patří k nejoblíbenějším českým výtvarníkům druhé poloviny 20. století nejen díky svým lyrickým obrazům a grafikám, ale snad ještě více jako vypravěč historek naplněných životním optimismem a laskavým humorem. Jeho dílo však v člověku daleko častěji než úsměv vyvolává pocity melancholie nebo nostalgie.

Komárek se narodil v roce 1928 v Hořensku u Semil. Předválečné dětství strávil na Slovensku a kromě studia v Praze pobýval téměř celý život na Semilsku, kde ho navštěvovalo mnoho lidí. V roce 1948 byl vyhozen z Akademie výtvarných umění, studia dokončil až na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze. Byl jedním z posledních umělců, který získal titul zasloužilý umělec. Komárek se zabýval především malbou a grafikou, zvláště suchou jehlou. Svými grafikami vyzdobil několik desítek knih a jeho ex libris jsou vyhledávaná mezi sběrateli. Jeho dílo bylo představeno na desítkách samostatných výstav po celém světě a je zastoupeno v mnoha českých i zahraničních galeriích. Napsal také několik knih, nejznámější je kniha vzpomínek *Pojednání o mé radostné cestě od kolébky ke krematoriu aneb Od puberty ke klimakteriu*.

---

⁹⁰ Křížová cesta. Památník obětem zla s. d., nepag.

⁹¹ KASTNEROVÁ 1998, 63.

Z jeho díla jsou nejznámější obrazy s andělskými motivy. Tématem obrazů zátiší se staly předměty každodenního života, např. stůl, dveře, okno, zrcadlo, ptáci. V jeho díle se můžeme objevovat židovskou a křesťanskou symboliku. Postavy mají jakoby prázdné tváře. Tichou atmosféru zdůrazňoval jemnými barvami, často růžového, šedého nebo černobílého ladění. Nejdůležitější je však jeho osobitost, která se nedala zlomit ani školními představami. Jeho dílo vychází především z jeho duše, a tak je potřeba na něj pohlížet.

Jeho posledním a výjimečným dílem byla křížová cesta, která dnes zdobí stěny barokního kostela sv. Petra a Pavla v Konecchlumí na Jičínsku. Tento kostel byl po generální rekonstrukci znovuvysvěcen a původní křížovou cestu z konce 19. století nahradila velká barevná plátina. Jejich barevnost a styl na první pohled prozrazuje svého autora, i když obrazy po letech bohužel svou původní barevnost ztrácí. Křížová cesta byla po několika měsících dokončena na jaře 2002, zanedlouho prožil v nemocnici klinickou smrt, ale ani v těchto chvílích ho neopouštěl humor a jeho blízcí a přátelé.⁹²

Vladimír Komárek se tématem Křížové cesty zabýval přes čtyřicet let, během nichž vytvořil tři cykly. Už v roce 1975 vytvořil grafické listy inspirované Kristem umírajícím na kříži a jeho bolestným zvoláním: „Otče, proč jsi mne opustil?“⁹³ Když tyto grafické listy tehdy viděli teologové a zástupci církve, byli překvapeni nezvyklým výtvarným pojetím ikonografického celku a Komárka rozhodně odmítli. Mezi nimi byl tehdy i Jaroslav Kordík, pozdější farář v Železnici, který se zasloužil o mnoho let později o její umístění.⁹⁴

Podle původního grafického souboru, jenž byl na čas umístěn do konecchlumského kostela, vznikaly v Komárkově atelieru velké deskové olejomalby. Vladimír Komárek konečnou podobu své vytvářel dlouhodobě. Na vlastní realizaci měl podíl kromě dalších jeho syn Vladimír a Michail Ščigol, ukrajinský malíř a architekt, jenž měl vliv nejen na její uplatnění, ale také na konečný rozměr obrazů. Myšlenkově koncipovaná zastavení maloval na dřevěné, v horní části dekorativně zakončené desky o rozměrech 185 x 90 cm, které byly vzhledem k jeho dosavadnímu dílu neobvykle velké. Symbolické je také jejich umístění na výšku, jež znázorňuje směřování k nebi. Při práci používal pastózní techniku a jasnosti barev dosáhl překrývajícím lakem. Bronzové číslování bylo dílem výtvarníka Marcela Bergmana z Turnova.⁹⁵

Na první pohled upoutá barevné pojetí celého cyklu. Malíř po úvaze vyloučil černobílou kompozici malby, aby kostel působil optimisticky. Na obrazech proto nechybí

---

⁹² HLAVÁČEK 2004, nepag.

⁹³ KOMÁREK 2005, 90.

⁹⁴ HOFMANOVÁ 2001.

⁹⁵ HLAVÁČEK 2004, nepag.

růžová, žlutá, zelená či fialová barva, jež tvoří pozadí výjevů, zatímco postavy, kříž a ostatní věci mají barvy v odstínech bílé, šedé a černé. V případě šestého zastavení s Veronikou tak použil malíř jasnou růžovou barvu, která se podle jeho názoru k Veronice a roušce s otiskem Kristovy tváře, jež drží v rukách, hodí nejlépe. Původně měl být podklad šedý, ale vzhledem k celkovému optimistickému vyznění dal přednost růžové.

Na křížových cestách, které znal, se mu nelíbil veliký počet osob, proto postavy většinou úplně zrušil a podstatu Kristova utrpení vyjádřil náznakem Kristových rukou, hlavy a téměř skrytým obličejem. Sám k tomu řekl: „Ty křížové cesty vypadají jako veřejné manifestace, ve kterých se samotný Kristus s křížem absolutně ztrácí. Postupně jsem „panáky“ ugumovával a dostal jsem se až k jádru věci. Proto také na mnoha deskách najdete Kristovu tvář zahalenou vlasy, protože jeho tragédii umocníte tím, když mu do tváře přímo nevidíte.“⁹⁶ Touto zkratkou se mu povedlo vyjádřit dramatičnost a neobyčejnou sílu tohoto námětu. Oproti až divadelně působícím kompozicím z 19. století se Komárek držel čistě motivu Kristova utrpení, na něhož se zúžil celý pohled. Zachovány tak zůstaly jen nejdůležitější postavy nebo jen jejich části. Kristus tak v prvním zastavení znázorňujícím Ecce Homo stojí sám za balustrádou balkónu, jenž dává tušit jeho vystavení davu, kterým jsme vlastně my, diváci. Stejně tak je Ježíš zobrazen sám v druhém zastavení znázorňujícím přijetí kříže a také ve třech pádech a Svlékání ze šatů.

Pro Vladimíra Komárka byla důležitější vnitřní hloubka, než divadelní zobrazení. Svoji křížovou cestu viděl jako symbolické zobrazení a jen jakousi nápovědu, která nabádá lidi k zastavení a zamyšlení. Jde o netradiční ztvárnění vzdálené popisné konkrétnosti. Křížová zastavení jsou proto pouze naznačena, takže jejich výklad je ponechán na divákovi. Z tohoto důvodu nedorečenosti může mít jedno zastavení i více významů. Nejlépe to vystihují jeho vlastní slova: „Chtěl jsem, aby celá Křížová cesta byla nápověda, aby to nebylo překecané. Obraz nesmí být ukecaný, obraz musí mít náboj, musí něco říkat a nebýt přitom ukecaný.“⁹⁷

Je dodržen klasický počet čtrnácti zastavení i s jejich náměty, jen páté a osmé zastavení, Šimona Cyrénského a Plačících žen, jsou oproti tradici přehozeny. První zastavení Veronika je netypicky zobrazena sama bez Krista, jenž je přítomen jen prostřednictvím roušky. Nezvyklé je deváté zastavení třetího pádu Kristova, které vznikalo mezi posledními. Obraz je opticky rozdělen přibližně na dvě části, v dolní části je Kristus padající potřetí pod křížem, tvář má zcela zahalenou vlasy a na rameni nese mohutný kříž. V horní části je namalována Golgota, která působí nezvykle optimisticky, neboť autor na

---

⁹⁶ BURDOVÁ 2004, 2.

⁹⁷ HLAVÁČEK 2004, nepag.

její výrazně zelené pozadí domaloval bíle rozkvetlé stromy, působící jako kontrast k celé tragédii.

Desátému obrazu svlékání Krista dominuje postava Krista mezi dvěma kříži lotrů. Kristus je napůl svlečený, nenajdeme zde však vojáky, kteří měli původně hrát v kostky o Kristovy šaty. Vojáky autor „vyhodil“, takže po nich zůstal jen buben s kostkami, jenž se tak stal výstižným symbolem losujících vojáků a má dostatečnou výpovědní hodnotu i bez jejich přítomnosti. Zajímavé je také jedenácté zastavení, na němž nenajdeme žádné postavy, jen tři žebříky opřené o kříž, na němž sedí tři ptáci. Zdánlivě se zde nic neděje, jako by se vše již odehrálo, ale opak je pravdou. Malíř tu divákovi opět nechává prostor k výkladu. Tři ptáci tak mohou znázorňovat tři božské osoby, duše ukřižovaných nebo podle Komárkovy představy ptáky, jež zvěstují do celého světa tragedii, která se stala. Poslední čtrnácté zastavení je z nedostatku místa redukováno na dva anděly místo čtyř. Počet čtyř vycházel z legendy, kdy na každém rohu hrobu měl sedět jeden anděl. Jelikož se ale čtyři andělé na výšku desky nemohli vejít, namaloval jen dva stojící vedle sebe. Mezi nimi je vepředu otevřený hrob.

Kromě křížové cesty měl Vladimír Komárek namalovat pro Konecchlumí dva oltáře, kterými by křížová cesta začínala a končila. První byl dokončen, ale druhý zůstal nedotčen, neboť smrt byla rychlejší. Zůstal tak opět prostor pro nedořečenost.

Zatímco Komárkovy návrhy křížové cesty se v sedmdesátých letech neseťkaly s pochopením, dnes kvůli čtrnácti barevným plátnům míří do Konecchlumí lidé nejen ze širokého okolí. Doba i lidé uzrály, a tak je zase jeden kostel bohatší o dílo, které navzdory lidem nezastarává, neboť v sobě nese poselství člověka se všemi jeho problémy a utrpením. Křížovou cestou vytvořil Vladimír Komárek vrcholné dílo svého života, které symbolicky uzavřelo jeho životní a uměleckou dráhu na tomto světě. Zemřel nedlouho po dokončení svého díla.

III.3.4 Příběh putování a nadějí člověka – Křížová cesta u Kuksu

Cyklus patnácti monumentálních soch, nazvaný Příběh utrpení a nadějí člověka, vznikl v letech 2004–2008 a je volnou formou křížové cesty. Byl vytvořen ve volné krajině u Stanovic v blízkosti Kuksu u Nového lesa.

V roce 2004 založil akademický sochař Vladimír Preclík spolu s dalšími čtrnácti sochaři Občanské sdružení Křížová cesta, jehož cílem bylo vytvoření křížové cesty mezi Žirčí a Kuksem. Vyslyšel tak přání sdružení betlemářů ze Dvora Králové nad Labem, jež prosazovalo obnovení historické křížové cesty. Ve dvacátých letech 18. století zamýšlel superior jezuitů Adam Kirchmayer nad Žirčem u Kuksu vystavět kalvárii podle vzoru

proslulé Kalvárie v Hernalsu u Vídně.⁹⁸ Záměr však narazil na odpor hraběte Františka Antonína Šporka, a snad i proto zůstala Kalvárie, doložená v polovině 18. století, nedokončenou.

Na možnost navázat na myšlenku barokní cesty upozornil v roce 2000 Mgr. Jiří Kaše, jeden z předních znalců Braunova díla. Původní křížová cesta měla pouze devět kaplí, jež se nedochovaly, známa byla pouze trasa cesty, podoba první kaple v Žírči a nově nalezené tři sochy z původní Kalvárie. Tato torzovitost vedla k závěru, že obnova barokní křížové cesty není možná. Karel Preclík se proto rozhodl vytvořit soubor moderních soch, jež by nebyly umístěny na původní trase, ale v prostoru podél komunikace, jež tato cesta protínala.

Od původní představy barokního výrazu se umělci odchýlili, neboť nechtěli kopírovat nebo napodobovat něco, co ani nebylo dokončeno. „Jsme svobodní umělci, kteří se k tématu chtějí vyslovit v této době – vyjádřit utrpení člověka dnešního.“⁹⁹ Proto se rozhodli vytvořit soubor moderních soch, jež by vyjadřovaly utrpení, naděje a pochybnosti současníků. Vznik jedinečné galerie v přírodě proto prošel složitými schvalovacími procesy a kritickým zpochybňováním akce. Myšlenku podpořil kromě biskupa Dominika Duky i Královéhradecký kraj a přední znalci umění, profesoři Pavel Preiss a Mojmír Horyna.

K instalaci sochařských děl v plenéru byla členy sdružení vybrána lokalita v návaznosti na stávající turistickou cestu vedoucí z obce Stanovice k Braunovu Betlému v Novém lese. Cyklus monumentálních soch byl umístěn kolem polní cesty v délce zhruba 1,5 kilometru, jež vede zvlněným terénem podél Nového lesa a železniční trati mezi zastávkami Žířeč a Kuks.

Téma křížové cesty je pojato spíše filozoficky než liturgicky, jako metaforu putování člověka 21. stoletím. Sochaři neměli v úmyslu vytvářet klasickou křížovou cestu, ale „zastavení současného člověka s jeho bolestmi, utrpením, ale i s nadějí ve vzkříšení. Každé zastavení v sobě ukrývá hlubší duchovní či obecně lidskou myšlenku, jež dílo vnímavému příchozímu přibližuje. Podporu záměru umělců dal i biskup Dominik Duka, když zdůraznil, že budoucí realizace nemá být tradiční křížovou cestou, ale „výtvarným vyjádřením vztahu současného člověka k pašijovým událostem a osobnosti Ježíše Krista, vyjádřením zkušenosti s nesením kříže ve vlastním životě, pochopením smyslu utrpení, oběti i osvobozující naděje, které pozemský život pročišťují a povznášejí“.¹⁰⁰

---

⁹⁸ KYSELKA/KYSELKA 2007.

⁹⁹ ŠVAGROVÁ 2006, 25.

¹⁰⁰ ŠVAGROVÁ 2006, 25.

K realizaci tohoto velkorysého plánu přizval Vladimír Preclík dalších čtrnáct předních českých sochařů tří generací: Jana Koblasu, Stanislava Hanzíka, Vojtěcha Adamce, Jana Hendrycha, Čestmíra Mudruňku, Ellen Jilemnickou, Ivana Jilemnického, Jaromíru Němcovou, Maria Kotrbu, Jiřího Kačera, Michala Šarše, Václava Fialu, Jiřího Marka, Daniela Klose. Požadavkem při výběru byly zkušenosti s prací v kameni a blízký vztah k východním Čechám. Sochaři se buď ve východních Čechách narodili, nebo tam pracovali či absolvovali hořickou sochařskou-kamenickou školu. Mezi sochaři najdeme i mezinárodně uznávané umělce současného českého umění, jakými jsou kromě Vladimíra Preclíka, především Jan Koblasa, který žije v Hamburku či Stanislav Hanzík a Vojtěch Adamec.¹⁰¹

Podmínkou pro vyzvané autory bylo vytvořit skulpturu z hořického pískovce, zdejšího tradičního kamene, z kterého vytvářel sochy už barokní mistr Braun. Plastiky vznikaly v lomu v Podhorním Újezdě postupně v průběhu tří let. Každý z tvůrců přistupoval k zadání s osobitým uměleckým záměrem, neboť nejde o tradiční zachycení posledních chvil Kristova života.

Po čtyřech letech se podařilo dokončit i v Evropě ojedinělý umělecký záměr. Během jeho realizace Vladimír Preclík zemřel. Křížová cesta se tak stala jeho posledním projektem, zůstalo tu však jeho zamyšlení a současně krédo křížové cesty: „Příběh utrpení a nadějí člověka je příběhem současného člověka. On totiž každý z nás si nese v sobě svým životem vlastní křížovou cestu. A bez naděje se neobejde.“¹⁰²

Cyklus patnácti sochařských zastavení slavnostně posvětil 4. října 2008 biskup Dominik Duka a apoštolský nuncius, arcibiskup Diego Causero. Cyklus soch se jen volně inspiruje zastaveními křížové cesty, neboť bylo upuštěno od původního konceptu křížové cesty. Zvítězila tak volná tematika, jež nedodrжуje klasická zastavení. Měřítko skulptur je zcela úměrné prostředí a jejich umístění do terénu je mimořádně působivé. Souborné dílo mimořádné účastí patnácti sochařů, je významným uměleckým počinem. Stalo se také příležitostí vzdát poctu sochaři Matyáši Bernardu Braunovi, jehož dílem je nedaleký Betlém.

Patnáct zastavení Příběhu utrpení a nadějí člověka

1/ Zvěstování – Daniel Klose (1973)

„Andělé slétli na zem. Rozhlédli se prázdným zrakem po krajině. Ne – ještě není čas. Zkameněli. Však jednou procitnou a zažehnou svá křídla. Rozletí se zvěstovat

---

¹⁰¹ MAREČEK 2008, 4.

¹⁰² MAREČEK 2008, 4.

novinu.¹⁰³ Tři zkamenělí andělé otevírají celý soubor Příběhu utrpení a nadějí člověka. Daniel Klose, nejmladší ze sochařů, znázornil tři anděly netradičním způsobem. Jejich křídla spíše připomínají křídla letadla, jež mohou být znázorněním větší hektičnosti dnešní doby. Představují prostředníky mezi Bohem a lidmi, jež mohou být poslání na tento svět kdykoliv. „Tři andělé jsou symbolem trojky, silného čísla. Mé moderní pojetí jejich figur je odrazem skutečnosti, že zvěstování může přijít kdykoliv – za padesát let stejně jako před dvěma tisíci roky.“¹⁰⁴

2/ Rouška Veroniky – Stanislav Hanzík (1931)

Inspirací pro tuto plastiku byl Veraicon – otisk Kristovy tváře na Veroničině roušce. V mohutné nice, připomínající tvar kaple křížové cesty, je vyryta bolestí ztrhaná Kristova tvář, jež připomíná Veroničinu roušku. Podoba tváře je zobrazena v negativu. Pro znázornění tohoto zastavení užil autor následující motto: „Jsem poutník na cestě, do které čas vyjel hluboké koleje, ze kterých nemohu a nechci vybočit.“¹⁰⁵

3/ Zázrak nanebevstoupení – Vojtěch Adamec (1933)

Nanebevstoupení je znázorněno figurou, jež šikmě stoupá vzhůru. Její naklonění stabilizuje jen motiv rukou. Je obtížné znázornit v kameni odpoutání od země. Zde k tomu autor využil konkávní a konvexní tvary draperie, které sochu odhmotňují, takže vzbuzuje pocit levitace.

4/ Trnová koruna – Ellen Jilemnická (1946)

Stylizovaná hlava Krista s trnovou korunou v kubistických tvarech nechce šokovat, ale naopak vést k zamyšlení. Má probouzet pochopení a empatii k druhému člověku, napomáhat vcítění do osudu trpícího.

5/ Katedrála prosby – Vladimír Preclík (1929–2008)

„Prosba je modlitbou. Prosíme a doufáme s očima upřenýma k nebi. Proč k nebi? Nebe je synonymem tajemství, víry a naděje(…)Příběhu utrpení a nadějí člověka vévodí.“ Katedrála prosby vytváří téměř architektonické dílo. Velké sepjaté ruce jsou nejen znázorněním prosby k Bohu, ale také směřování k nebi, jež nás přesahuje.

Vladimír Preclík se bohužel dohotovení svého díla nedožil. Stačil ještě udělat návrh a viděl i kameny, jež však byly menší, než původně počítal. Jelikož už věděl, že je nemocný, přizpůsobil raději svůj návrh menším měřítkům a vybral si kameníka Zdeňka Hejla, který za něho práci dokončil. Stanislav Hanzík se po Preclíkově smrti ujal funkce předsedy sdružení.

---

103 BLAHOTA 2009, 26.

104 ŽLÁBKOVÁ 2005, 19.

¹⁰⁵ BLAHOTA 2009, 23.

Vladimír Preclík si v závěru svého života přál, aby jedna z jeho dřevěných sošek byla pohřbena do země, podobně jako člověk. Jeho spolupracovníci a členové sdružení Křížová cesta proto krátce před usazením jeho sochy vložili do základů jeho Katedrály proseb speciálně vyrobenou nerezovou schránku s věrnou replikou jeho dřevěné sošky nazvané Opora.¹⁰⁶

6/ Svatá rodina – Jan Koblasa (1932)

Předobrazem k této mohutné plastice byla drobná soška znázorňující betlém. Svatou rodinu tvoří otec, matka a na jejich klíně dítě v rozpaženém gestu. Toto gesto vyjadřuje touhu obejmout, ale zároveň představuje ukřižování. Na zadní straně plastiky je znázorněna ležící figura symbolizující Boží hrob. Nad tím vším se rozpíná oblouk z nerezavějící oceli, jenž symbolizuje svatozář, ale i duhu, jež je symbolem smlouvy mezi Bohem a lidmi. Socha tak v sobě sjednocuje narození a život až po smrt.

Zajímavá je shoda, které si všiml profesor Horyna. Zatímco tématem této Svaté rodiny je „inkarnace jako vstup Boha v Synovi do světa“, zobrazovalo první zastavení historické křížové cesty v kapli ve Ždírci Boha Otce, vysílajícího svého Syna do světa.¹⁰⁷

7/ Světlo v temnotách – Ivan Jilemnický (1944)

Kříž ve tvaru lidské postavy je vytvořen dvěma kamennými vertikálami v horní části zalomenými. Postava z kříže zmizela v prostoru. Mezi oběma bloky se nachází mezera s kruhovým průhledem, jímž prochází světlo. Toto světlo prosvětluje kříž je spojením nebe a země. „To světlo ve tmě svítí a tma je nepohltila.“¹⁰⁸ Vyjadřuje poslední okamžiky před setměním, smrtí a vzkříšením.

8/ Vykoupení – Jan Hendrych (1936)

Základem zastavení je architektonicky pojatý vysoký dřík, jenž je završen do detailu propracovanými plastikami tří hlav. Tyto hlavy jsou symboly různosti tváří, ras a náboženství. Tváře symbolizují lidský úděl i s jeho hříchem. Díky Kristu však existuje naděje na vykoupení.

9/ Slza – Václav Fiala (1955)

Toto zastavení je tvořeno třemi základními symboly užívanými po tisíciletí. Těmito symboly lásky a utrpení je slza, srdce a kříž. Slza je zpodoběním pláče z radosti i smutku, srdce znakem lásky a kříž symbolem utrpení. Lákavostí pro autora byla už sama zprofanovanost těchto symbolů.

---

¹⁰⁶ MAREČEK 2008, 4.

¹⁰⁷ ŠVAGROVÁ 2006, jak vyplývá z práce studenta historie Jana Pipky.

¹⁰⁸ BLAHOTA 2009, 24.

10/ Pieta – Marius Kotrba (1959)

Sochař zachoval klasické vyobrazení piety s Bolestnou Pannou Marií, na jejímž klíně spočívá tělo jejího mrtvého syna, zároveň Boha. Z celkové kompozice vyjmul autor jen základní hmotové linie, jež zjednodušil, takže vznikla jakási rourovitá podoba. Způsob vyjádření se mění s dobou, nemění se však hluboké působení smutku. Stejně tak přetrvává radost v naději v život věčný.

11/ Krajina kříže – Čestmír Mudruňka (1935)

Autor vyjádřil myšlenku tohoto zastavení následujícími slovy: „Člověk má svou cestu v prostoru a čase vymezenou. Zrození – smrt. Máme svůj kříž. Sami do něho vstupujeme, určujeme jeho podobu, následujeme, předcházíme. Krajina zůstává!“¹⁰⁹ Zastavení je tvořeno dvěma plastikami. Malý kříž se jakoby vyděluje z hmoty velkého kříže. Menší kříž s reliéfem postavy vytváří dojem, že prošel skrz blok druhého kamene. Plastiku je možno chápat jako svébytnou variaci na pietní náhrobní kameny Ladislava Žáka v památném areálu v Ležákách.¹¹⁰

12/ Hledač – Michal Šarše (1956)

Tato plastika je vytvořena z pískovce, ale její součástí je kromě kovu také dřevěná hlava umístěná mezi dráty. Figura v sobě nese hluboké téma, jež má vypovídat o hledání duchovna. Původně plačící postava je vrostlá do sebe, aby se dotkla tajemství světa, je touhou objevit smysl lidské existence. „Hledač, který obrací svět do sebe, vynalezl svého i jeho smyslu, aby se alespoň částečně dotkl tajemství, které je vždy touhou spirituálního hledačství.“¹¹¹

13/ Lásky bolest – Jiří Marek (1972)

Láska života je v uzavřeném kruhu, jenž ale může být přetřat smrtí. Pak se velká láska mění ve velkou bolest. Toto hluboké obecné téma lásky a bolesti vystihuje poslední setkání Krista s matkou a Maří Magdalenou. Tyto tři postavy vyrůstají z kamene a společně s ním vytváří tvar kříže. Dílo Jiřího Marka vyniká mimo jiné mimořádnou plasticitou.

14/ Brána naděje – Jaromíra Němcová (1959)

Tato brána je tvořena dvěma symbolickými postavami, jež se v pase zlomily, aby se o sebe navzájem opřely. Místo napětí, tak zvítězila opora. Branou je možné projít nebo vzhlednout skrz ni do nebe. Průhled do nebe má opět připomínat vzhlížení k naději.

---

¹⁰⁹ BLAHOTA 2009, 24.

¹¹⁰ KUČA 2009, 12.

¹¹¹ BLAHOTA 2009, 25.

15/ Obelisk – Jiří Kačer (1952)

Obelisk má formu jakéhosi čtverhraného snopce, jenž je symbolem k nebi vztyčené síly. Může být vnímán také jako „symbol síly lidské myšlenky a její schopnosti odolávat, podpořené vzájemnou soudržností a stálostí ve smýšlení.“¹¹² Nachází se na konci souboru, odkud se otevírá výhled do jedinečné lužní krajiny horního Labe.

Hodnota této ojedinělé galerie soch je mimořádná nejen díky svému originálnímu duchovnímu poselství, ale také z hlediska čistě uměleckého. Působivost uměleckých děl je zdůrazněna promyšlenou krajinářskou dramaturgií Vladimíra Preclíka. V době, kdy drobné sakrální památky v krajině ubývají, vyrostla ve volné krajině zcela nová díla, jež jsou přehlídkou soudobého sochařského přístupu k duchovní tematice. V české krajině je Příběh utrpení a nadějí člověka jedinečným souborem hodným následování, jenž je jedním z prvních, ale snad ne posledním.

III.3.5 Obnova křížových cest a kalvárií

Drobné sakrální památky – kapličky, kříže, boží muka a v neposlední řadě křížové cesty jsou dnes často obnovovány díky iniciativě místních obyvatel, sdružení a spolků. Obnova křížových cest se týká především exteriérových křížových cest, v případě interiérových dochází často k jejich nahrazení. V interiéru však většinou nedochází k tak výraznému zdevastování jako v otevřené krajině, kde působí nejen vlivy klimatické, ale také projevy lidského vandalismu. Tato práce se zaměří jen na některé vybrané křížové cesty.

Většina barokních křížových cest byla pravidelně udržována a těšila se ještě na počátku 20. století velké návštěvnosti. Nepříznivě však působili na opravy nejen křížových cest, ale vůbec všechny sakrální památky v Čechách, nejprve obě světové války, ale zvláště pak dlouhých čtyřicet let, které sakrálnímu umění a náboženským projevům nepřály. Během tohoto období není známo mnoho případů významnějších oprav nebo dokonce realizací. Důvodem byla také upadající náboženská tradice. O to větší renesance nastala po roce 1989.

Skutečné probuzení je však možno sledovat v prvním desetiletí století jednadvacátého, kdy dochází k nárůstu zájmu o regionální památky a zakládání sdružení zasazujících se o jejich obnovu. Nemalé částky do těchto realizací vkládají buď samy jednotlivci, okrašlovací spolky, sdružení nebo obce, které v obnově památky vidí oživení regionu a přilákání více návštěvníků. Často však musí být k účasti na projektu obnovy

---

¹¹² BLAHOTA 2009, 25.

pozvány další subjekty podílející se na jeho financování, případně jsou prostředky získávány z grantů nebo ze státního rozpočtu. Obnova probíhá buď svépomocně, nebo za pomoci řemeslníků a restaurátorů. V každém takovém případě však jde v zásadě o iniciativu jednotlivých lidí se vztahem k jistému místu nebo krajině, kteří se obnovou takové památky snaží o obnovení jejího historického či duchovního dědictví.

V případě značného poničení nebo celkového zničení původního vyobrazení, je většinou přistupováno k vytvoření zastavení nových. V takových případech dochází ke kombinaci staré architektury s dílem současného umění. Užití moderních prvků v rámci křížových cest působí pozitivně, neboť vnáší do krajiny oživení.¹¹³

Následně uvádím příklady některých opravených křížových cest, jejichž realizace jsou významnější z hlediska uměleckého. V posledních letech opravených křížových cest přibývalo a také v současné době probíhá obnova dalších nebo se o obnově jedná. Bez lidského nadšení a nasazení by však mnohé drobné sakrální objekty chátraly dál.

III.3.6 Obnovené křížové cesty v Čechách

Jedinečným příkladem znovuzkříšení je křížová cesta na Starou horu v Temném Dole u Horního Maršova v Krkonoších. O její opravu se zasloužili bratři Klimešovi, jež mají s obnovami zapomenutých míst bohaté zkušenosti. Křížová cesta s údolní kapličkou, čtrnácti zastaveními a studánkou byla postavena roku 1854. Její postupná zkáza začala větrnou kalamitou v roce 1966, jež poškodila studánku a anděla na čtrnáctém zastavení, a skončila rozházením kamenných podstavců jednotlivých zastavení po celém svahu. Podstavce byly osazeny na původní místa, ale původní obrazy byly zničené. Bratři Klimešovi se proto rozhodli pro nové, současné a zároveň kvalitní dílo, jehož autorem se stal malíř a grafik Aleš Lamr (1943). Jednotlivá zastavení září všemi barvami, takže se této křížové cestě říká Veselá. Zastavení jsou vyjádřena symboly znázorňujícími Kristovo umučení.

Za zmínku stojí jistě křížová cesta v Nejdku obnovená roku 2006. Do původních zrekonstruovaných kapliček zhotovil nové reliéfy výtvarník Heřman Kouba. Tři zajímavé křížové cesty se nachází na Sedlčansku. Vzácností je zejména křížová cesta v Počepicích, jejíž zastavení zastupují opravdové kříže, rozmístěné podél cesty od kostela sv. Jana Křtitele k nedalekému kopci Radešín. Kříže byly postaveny v letech 1861–1878 a v roce 2001 prošly opravou. Jedinečná křížová cesta se nachází v sousedství rozhledny na vrchu Hodětín u Petrovic. Pochází z roku 2000 a vede od kapličky sv. Anny u Kuničku ke

---

¹¹³ VOKÁLOVÁ 2008, 63.

kapličky v Kuní. Motivy z poslední cesty Ježíše Krista vytesal do kamenů akademický sochař Ivar Kodym. Další křížová cesta Sedlčanska sestávající ze sedmnácti kamenných křížů, začíná u kostela Nejsvětější Trojice v Jesenici. S její stavbou bylo započato v roce 1836.¹¹⁴ Kříže byly při rekonstrukci v roce 2004 doplněny obrázky od žáků jesenické školy.

Práce na obnově prachatické křížové cesty k Patriarchovi vyvrcholila poutí od kostela sv. Jakuba a slavnostním vysvěcením jednotlivých zastavení doplněných o umělecké ztvárnění křížové cesty v podobě olejomalb autorské dvojice Lucie Uhlíkové a Václava Kuneše. Celkem čtrnáct zastavení a samostatná luneta do mešní kaple sv. Filipa Neri vznikaly dva roky a vlastní malířské realizaci předcházela řada kresebných a barevných studií zachycených ve speciální publikaci vydané městem Prachatice ke znovuvysvěcení křížové cesty.

---

¹¹⁴ Křížové cesty: v Petrovicích, 2010, 24.

IV. Závěr

Jak jsem se přesvědčila, je v naší sekularizované společnosti téma sakrálního umění, natož křížových cest, věcí téměř zapomenutou a především opomíjenou. Jiná situace je samozřejmě v případě nábožensky smýšlejících lidí, kteří však přistupují k modernímu umění v sakrálním prostoru rozdílně. Zatímco někteří se s novou křížovou cestou zžijí a považují ji za dílo blízké a oslovující, jiní se k ní staví odmítavě, v horším případě se snaží i o její odstranění z liturgického prostoru.

Zde je třeba rozlišovat mezi přístupem laiků a duchovních. V případě věřících je křížová cesta pojímána jako běžná součást liturgického prostoru, jejíž přítomnost příliš nevnímají. Co se týká kněží je jejich postoj většinou podobný. O křížové cestě někdy neví ani základní informace a její umělecké hodnotě často nepřikládají větší význam. Jsou ale naštěstí i tací, kteří jsou nejen obeznámeni s uměleckými díly ve svém kostele, ale o jejich vytváření se sami zasazují.

V kontextu s křížovou cestou a jejím přijímáním, je často řešena otázka srozumitelnosti. Někteří lidé při pohledu na netradičně pojatou křížovou cestu rezignují na její pochopení. Je škoda, že nejsou ochotni hledat za moderním výrazem hlubší duchovní odkaz. Neuvědomují si tak často, že umění zjevuje a napovídá, aniž by vysvětlovalo. Zatímco námět je prostředkem k vyjádření obsahu, jeho skutečná hodnota spočívá ve výrazu a působení díla.

Sakrální umění již v dnešní době neilustruje realitu, nesnaží se o co nejvěrnější zobrazení jako v době středověkých obsáhlých pašijových výjevů, jež sloužily jako bible chudých, nebo v době barokní, kdy byly výjevy Kristových zastavení srozumitelné i každému nevzdělanci. Kopírování vzorníků a přejímání stejných ikonografických typů bylo udržováno až do 20. století. Díky reformám II. vatikánského koncilu a zahrnutím moderního umění do liturgického prostoru již umění nemá úlohu ilustrativní, ale vyžaduje vnímavého a vzdělaného diváka, ochotného naslouchat.

Nesmíme však opomenout ani umělecké dílo samotné, jež by i přes svou modernost a osobitost mělo v první řadě sloužit liturgii a jejím proměnám během církevního roku. Důležitá je také znalost konkrétního prostoru a požadavků vzhledem k potřebám farnosti. Zároveň by neměl být opomíjen požadavek větší náročnosti na dílo, které má mít nejen hodnotu uměleckou, ale také duchovní. Z tohoto důvodu je důležité vybírat díla pro liturgický prostor vhodná a kvalitní. Co se týká exteriérových křížových cest, nejsou požadavky kladené na dílo tak vysoké jako v kontextu sakrálního prostoru.

Oproti kněžím, kteří vidí křížovou cestu z pohledu obsahového jako příběh, který se snaží věřícím přibližovat, je pojetí umělce naopak obrazné až symbolické, proto se v některých případech vzájemnému pochopení vzdalují. Z tohoto důvodu si je potřeba uvědomovat důležitost spolupráce mezi duchovními a umělci, neboť liturgický prostor bez vhodného a hodnotného uměleckého díla není úplný.

Jak ukazuje Stádníkova lhotecká křížová cesta, není možné na křížovou cestu pohlížet jen jako na umělecké dílo, ale také jako na aktuální a stále živou cestu, kterou bychom měli procházet i ve svém osobním životě konkrétními skutky milosrdenství, pomoci a lásky k bližním.

Uvědomuji si, že jsem toto téma pouze otevřela, ale k jeho skutečnému a dostačujícímu zpracování schází ještě mnoho. Téma tak zůstává otevřené dalšímu a hlubšímu zkoumání. Zároveň doufám, že budou vznikat i další křížové cesty, jež oživí nejen sakrální prostory, ale také českou krajinu.

V. Textová příloha

Přehled křížových cest zachycuje křížové cesty nově realizované a také některé opravené v časovém období od roku 1945 do konce roku 2010. Zatímco křížové cesty v interiérech jsou rozděleny místně na Prahu a zbytek Čech, exteriérové jsou buď nově realizované, nebo opravené. Jednotlivé položky obsahují: obec, případně okres, místo, autora a rok vysvěcení nebo obnovení, případně období realizace křížové cesty, pokud je známo.

KŘÍŽOVÉ CESTY – PRAHA

Bohnice – kostel sv. Václava – Karel Peřina, 1989
Háje – komunitní centrum Matky Terezy – Pavel Šlégl, 2007
Hradčany – kostel Panny Marie Andělské – Karel Stádník, 1962–1963
Hrnčiče – kostel sv. Prokopa – Vojtěch Rada, 2009
Chodov – kostel sv. Františka z Assisi – Kateřina Vítečková
Kunratice – kostel sv. Jakuba Staršího – Vjačeslav Iljašenko
Lhotka – kostel Panny Marie Královny míru – Karel Stádník, 1973–1975
Nové Město – kostel sv. Jindřicha – Luděk Tichý, 2002–2003
Nové Butovice – kaple a komunitní centrum sv. Prokopa – Lucie Fričová, 2007–2010
Nusle – kostel sv. Václava – Jan Kristofori, 2000
Řepy – kostel Svaté rodiny – Vladěna Tesařová
Spořilov – kostel sv. Anežky České a sv. patronů českých – Karel Stádník
Staré Bohnice – kostel sv. Petra a Pavla – Vilma Vrbová, 1947
Strašnice – kostel Neposkvrněného početí Panny Marie – Pavel Vanc
Zbraslav – kostel sv. Jakuba Staršího – Miloš Koutecký, 1991

KŘÍŽOVÉ CESTY V KOSTELÍCH – ČECHY

Brada – Rybníček, okres Jičín – kostel sv. Bartoloměje – Michail Ščigol, 2010
Broumov – hřbitovní kostel Panny Marie – Markéta Škopková, 2010
České Budějovice – kostel sv. Prokopa – Arana Mertlová, 1977
Dobrá Voda u Hartmanic, okres Klatovy – kostel sv. Vintíře – Vladimíra Tesařová, 2003
Hradec Králové – katedrála Ducha Svatého – Ludmila Jandová, 1991

Hradec Králové – kostel Nanebevzetí Panny Marie, kaple sv. Josefa – Ludmila Jandová,
1992
Janské Lázně – Marianum – Jaroslav Šerých, 1984
Jedlové v Orlických horách – kostel sv. Matouše
Jeníkov – kostel sv. Petra a Pavla – Jan Bradna, 1971
Konecchlumí, okres Jičín – kostel sv. Petra a Pavla – Vladimír Komárek, 2002
Malá Skála – zámecká kaple sv. Vavřince – Josef Jíra, 1996
Ostrov – kaple sv. Floriána – Jaroslav Šlezinger, 2006
Slaný – klášter bosých karmelitánů – Luděk Tichý, 2000
Studnice, okres Chrudim – kaple sv. Zdislavy
Tanvaldu – Vladimíra Svobody, 1983
Unhošť – kostel sv. Petra a Pavla – Karel Stádník, 1971
Úsilné, okres České Budějovice – kaple sv. Václava – Renata Štolbová, 2001
Velký Bor – kostel sv. Jana Křtitele – Rudolf Němec
Most, Přeštice, Jablonec nad Nisou, Josefův Důl, Jablonné v Podještědí

VOLNĚ STOJÍCÍ KŘÍŽOVÉ CESTY

Obnovené

Borová Lada, okres Prachatice, 2006
Byšičky – František Koubek, 2002
Cetviny, okres Český Krumlov, 2007
Cvikov, okres Česká Lípa, 1991
Deštné v Orlických horách, 2006
Dobrá Voda, okres České Budějovice – Renata Štolbová, 1996
Frymburk, okres České Budějovice, 2000
Horní Maršov, Temný Důl – Aleš Lamr, 2001
Jesenice, okres Příbram 2004
Kadaň, 2007
Kamenický Šenov, 2010
Lomnice nad Popelkou, 2000
Nejdek, okres Karlovy Vary – Heřman Kouba, 2006
Prachatice – Lucie Ulíková-Kunešová, Václav Kuneš, 2004
Stromkovice v Krkonoších, 2007
Vimperk, 2001

Železná Ruda, 1995

Králíky, Malé Svatoňovice, Pecka, Přepychy, Příbram – Svatá Hora, Radomyšl, Volary

Nové realizace

- Bílka pod Milešovkou, okres Teplice – Cesta přátelství – Jan Koblasa a další čeští a němečtí sochaři, 2002
- Jáchymov – Křížová cesta ke svobodě – Roman Podrázský, 1996
- Kuks, Stanovice – Příběh naděje a utrpení člověka – Vladimír Preclík, Jan Hendrych, Ivan Jilemnický, Jaromíra Němcová, Marius Kostrba, Jiří Marek, Michal Šarše, Čestmír Mudruňka, Václav Fiala, Jiří Kačer, Daniel Klose, Stanislav Hanzík a další, 2004–2008
- Petrovice, okres Příbram – Ivar Kodym, 2000
- Plzeň, Doudlevice – Meditační zahrada Památníku obětem zla – Roman Podrázský, 1991
- Poustevny v Janovicích u Rynoltic, okres Liberec, 2005

VI. Obrazová příloha

Obr. 1: Praha, kostel Panny Marie Andělské, Karel Stádník, Malá křížová cesta, 7. Ježíš klesá podruhé, 1963

Obr. 2: Olomouc, katedrála sv. Václava, Karel Stádník, 1974

Obr. 3: Lhotka, Karel Stádník, 1. Utrpení v Getsemanech; 2. Kristus bičován, 1973–1975

Obr. 4: Lhotka, Karel Stádník, 3. Kristus odsouzen na smrt; 4. Přijetí kříže

Obr. 5: Lhotka, Karel Stádník, 5. Setkání s matkou, 6. Pád

Obr. 6: Lhotka, Karel Stádník, 7. Šimon z Cyrény, 8. Setkání s Veronikou

Obr. 7: Lhotka, Karel Stádník, 9. Kristus zbaven roucha, 10. Kristus přibíjen na kříž

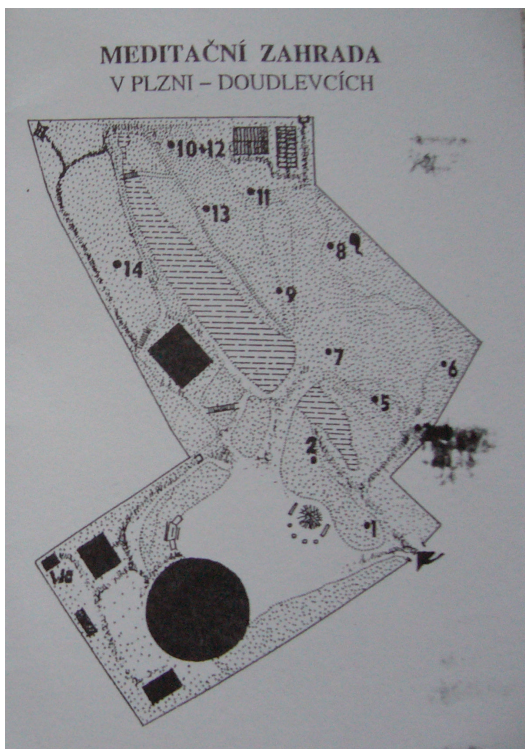
Obr. 8: Lhotka, Karel Stádník, 11. Ukřižování

Obr. 9: Lhotka, Karel Stádník, 12. Mrtvé Kristovo tělo vloženo do náruče matky, 13. Kristus pohřben

Obr. 10: Lhotka, Karel Stádník, 14. Zmrtvýchvstání Krista

Obr. 11: Plzeň, Hruškova Meditační zahrada, rozmístění zastavení

Obr. 12: Plzeň, R. Podrázský, 2. Getsemany, 1991

Obr. 13: Plzeň, R. Podrázský, 5. V rukou vojáků, 1991

Obr. 14: Plzeň, R. Podrázský, 8. Jeruzalémské ženy, 1991

Obr. 15: Plzeň, R. Podrázský, 10. Dva zločinci, 1991

Obr. 16: Plzeň, R. Podrázský, 14. Oslavení, 1991

Obr. 17: Konecchlumí, Vladimír Komárek, 1. Ecce Homo, 2. Přijetí kříže, 3. Pád pod křížem, 2002

Obr. 18: Konecchlumí, Vladimír Komárek, 4. Ježíš setkává svou matku, 5. Šimon z Cyrény, 6. Veronika, 2002

Obr. 19: Konecchlumí, Vladimír Komárek, 7. Ježíš klesá podruhé,
8. Ježíš potkává ženy, 9. Ježíš klesá potřetí, 2002

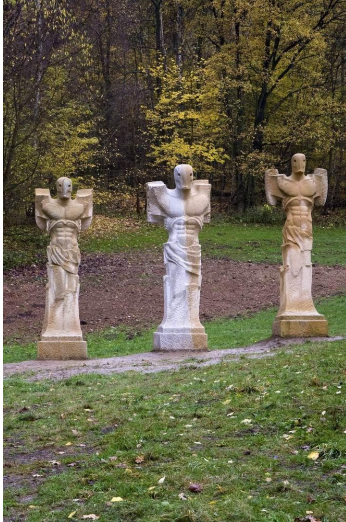

Obr. 20: Konecchlumí, Vladimír Komárek, 10. Ježíš je vysvěcen,
11. Ukřižování, 12. Ježíš umírá, 2002

Obr. 21: Konecchlumí, Vladimír Komárek, 13. Snímání,
14. Uložení do hrobu, 2002

Obr. 22: Kuks, Daniel Klose,
1. Zvěstování

Obr. 25: Kuks, Ellen Jilemnická,
4. Trnová koruna

Obr. 23: Kuks, Stanislav Hanzík,
2. Rouška Veroniky

Obr. 26: Kuks, Vladimír Preclík,
5. Katedrála prosby

Obr. 24: Kuks, Vojtěch Adamec,
3. Zázrak Nanebevstoupení

Obr. 27: Kuks, Jan Koblasa,
6. Svatá rodina

Obr. 28: Kuks, Ivan Jilemnický,
7. Světlo v temnotách

Obr. 31: Kuks, Mario Kotrba, 10.
Pieta

Obr. 30: Kuks, Václav Fiala, 9. Slza

Obr. 32: Kuks, Čestmír Mudruňka,
11. Krajina kříže

Obr. 29: Kuks, Jan Hendrych,
8. Vykoupení

Obr. 33: Kuks, Michal Šarše, 12.
Hledač

Obr. 34: Kuks, Jiří Marek, 13. Lásky bolest

Obr. 36: Kuks, Jiří Kačer, 15. Obelisk

Obr. 35: Kuks, Jaromíra Němcová, 14. Brána naděje

Obr. 37: Brada, Michail Ščigol, 3. První pád, 2010

Obr. 38: Horní Maršov, Temný Důl, Aleš Lamr, 2001

Obr. 39: Dobrá Voda, Renata Štolbová, Odsouzení, 1996

VII. Seznam vyobrazení

1. Praha, kostel Panny Marie Andělské, Karel Stádník, Malá křížová cesta, 7. Ježíš klesá podruhé, 1963. Foto: autorka
2. Olomouc, katedrála sv. Václava, Karel Stádník, 1974. Reprodukce z: Via crucis. Praha s. d., s. l., nepag.
3. Lhotka, Karel Stádník, 1. Utrpení v Getsemanech; 2. Kristus bičován, 1973–1975. Foto: autorka
4. Lhotka, Karel Stádník, 3. Kristus odsouzen na smrt; 4. Přijetí kříže. Foto: autorka.
5. Lhotka, Karel Stádník, 5. Setkání s matkou, 6. Pád. Foto: autorka
6. Lhotka, Karel Stádník, 7. Šimon z Cyrény, 8. Setkání s Veronikou. Foto: autorka
7. Lhotka, Karel Stádník, 9. Kristus zbaven roucha, 10. Kristus přibíjen na kříž. Foto: autorka
8. Lhotka, Karel Stádník, 11. Ukřížování. Foto: autorka
9. Lhotka, Karel Stádník, 12. Mrtvé Kristovo tělo vloženo do náruče matky, 13. Kristus pohřben. Foto: autorka
10. Lhotka, Karel Stádník, 14. Zmrtvýchvstání Krista. Foto: autorka
11. Plzeň, Hruškova Meditační zahrada, rozmístění zastavení. HRUŠKA 1994, nepag.
12. Plzeň, R. Podrázský, 2. Getsemany, 1991. Reprodukce z: Křížová cesta. Památník obětem zla s. d., nepag.
13. Plzeň, R. Podrázský, 5. V rukou vojáků, 1991. Reprodukce z: Křížová cesta. Památník obětem zla s. d., nepag.
14. Plzeň, R. Podrázský, 8. Jeruzalémské ženy, 1991. Reprodukce z: Křížová cesta. Památník obětem zla s. d., nepag.
15. Plzeň, R. Podrázský, 14. Oslavení, 1991. Reprodukce z: Křížová cesta. Památník obětem zla s. d., nepag.
16. Plzeň, R. Podrázský, 10. Dva zločinci, 1991. Reprodukce z: Křížová cesta. Památník obětem zla s. d., nepag.
17. Konecchlumí, Vladimír Komárek, 1. Ecce Homo, 2. Přijetí kříže, 3. Pád pod křížem, 2002. Reprodukce z: HLAVÁČEK 2004, nepag.
18. Konecchlumí, Vladimír Komárek, 4. Ježíš setkává svou matku, 5. Šimon z Cyrény, 6. Veronika, 2002. Reprodukce z: HLAVÁČEK 2004, nepag.
19. Konecchlumí, Vladimír Komárek, 7. Ježíš klesá podruhé, 8. Ježíš setkává ženy, 9. Ježíš klesá potřetí, 2002. Reprodukce z: HLAVÁČEK 2004, nepag.

20. Konecchlumí, Vladimír Komárek, 10. Ježíš je vysvlečen, 11. Ukřižování, 12. Ježíš umírá, 2002. Reprodukce z: HLAVÁČEK 2004, nepag.
21. Konecchlumí, Vladimír Komárek, 13. Snímání, 14. Uložení do hrobu, 2002. Reprodukce z: HLAVÁČEK 2004, nepag.
22. Kuks, Daniel Klose, 1. Zvěstování. Foto: Petr Jedinák
23. Kuks, Stanislav Hanzík, 2. Rouška Veroniky. Foto: Petr Jedinák
24. Kuks, Vojtěch Adamec, 3. Zázrak Nanebevstoupení. Foto: Petr Jedinák
25. Kuks, Ellen Jilemnická, 4. Trnová koruna. Foto: Petr Jedinák
26. Kuks, Vladimír Preclík, 5. Katedrála prosby. Foto: Petr Jedinák
27. Kuks, Jan Koblasa, 6. Svatá rodina. Foto: Petr Jedinák
28. Kuks, Ivan Jilemnický, 7. Světlo v temnotách. Foto: Petr Jedinák
29. Kuks, Jan Hendrych, 8. Vykoupení. Foto: Petr Jedinák
30. Kuks, Václav Fiala, 9. Slza. Foto: Petr Jedinák
31. Kuks, Mario Kotrba, 10. Pieta. Foto: Petr Jedinák
32. Kuks, Čestmír Mudruňka, 11. Krajina kříže. Foto: Petr Jedinák
33. Kuks, Michal Šarše, 12. Hledač. Foto: Petr Jedinák
34. Kuks, Jiří Marek, 13. Lásky bolest. Foto: Petr Jedinák
35. Kuks, Jaromíra Němcová, 14. Brána naděje. Foto: Petr Jedinák
36. Kuks, Jiří Kačer, 15. Obelisk. Foto: Petr Jedinák
37. Brada, Michail Ščigol, 3. zastavení První pád, 2010. Foto: Jiří Němeček
38. Horní Maršov, Temný Důl, Aleš Lamr, 2001. Foto: autorka
39. Dobrá Voda, Renata Štolbová, Odsouzení, 1996. Foto: autorka

VIII. Seznam použité literatury

- Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Český ekumenický překlad. Praha 1995
- BLAŽÍČEK/KROPÁČEK 1991 — Oldřich J. BLAŽÍČEK / Jiří KROPÁČEK: Slovník pojmů z dějin umění. Praha 1991
- BOHÁČ 1995 — Zdeněk BOHÁČ: Poutní místa v Čechách. Praha 1995
- BRANTZEN/BENEDETTI 1995 — Hubertus BENEDETTI / Eliseo BRANTZEN: Utrpení Ježíšovo – úděl člověka. Neobyčejná křížová cesta. Kevelaer 1995
- ČICO 2002 — Martin ČICO: Kalvárie a Křížové cesty na Slovensku. Bratislava 2002
- Enchiridion odpustků 2000 — Enchiridion odpustků. Předpisy a ustanovení o odpustcích. Olomouc 2000
- HALL 1991 — James HALL: Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění. Praha 1991
- HLAVÁČEK 2004 — Boris HLAVÁČEK: Křížová cesta Vladimíra Komárka. Brno 2004, nepag.
- HLAVÁČKOVÁ 1996 — Miroslava HLAVÁČKOVÁ (ed.): Novozákonní motivy v českém umění 20. století. Katalog výstavy Galerie moderního umění v Roudnici nad Labem, říjen – listopad 1996. Roudnice nad Labem 1996
- HRUŠKA 1994 — Petr HRUŠKA: Vstanu a půjdu k svému otci. Eucharistická křížová cesta podle křížové cesty sochaře Romana Podrázského v Památníku obětem zla v Plzni-Doudlevcích. Nové Město nad Cidlinou 1994
- FOUILLOUX 1992 — Danielle FOUILLOUX: Slovník biblické kultury. Praha 1992
- JÍRA 1996 — Josef JÍRA: Křížová cesta Josefa Jíry. Malá Skála 1996, nepag.
- KASTNEROVÁ 1998 — Irena KASTNEROVÁ: Luboš Hruška a zahrada jeho duše. Plzeň 1998
- KIRSCHBAUM 1970 — Engelbert KIRSCHBAUM (ed.): Lexikon der christlichen Ikonographie II. Freiburg im Breisgau 1970, col. 654
- KOCMANOVÁ/ŠÁRKA — Eva KOCMANOVÁ / Evžen ŠÁRKA: Kostel Panny Marie Královny míru. Historie a současnost (1937–2007). Praha 2007
- KOMÁREK 2005 — Vladimír KOMÁREK: Moje křížová cesta. Praha 2005
- KOUMAROVÁ 2009 — Linda KOUMAROVÁ: Témata křesťanského umění a jejich proměny. Křížová cesta (bakalářská práce na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy v Praze). Praha 2009
- KRAJL 2009 — Jaroslav KRAJL: Kunratická Křížová cesta. Praha 2009
- Křížová cesta. Památník obětem zla s. d., nepag. — Křížová cesta. Památník obětem zla. Meditační zahrada v Plzni. Plzeň s. d., nepag.

- KUBÁTOVÁ 2006 — Anna KUBÁTOVÁ: Karel Stádník. Život, dílo a příklady tvorby pro sakrální prostory (bakalářská práce na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze). Praha 2006
- KÜNSTLE 1928 — Karl KÜNSTLE: Ikonographie der christlichen kunst I. Freiburg im Breisgau 1928
- LEBEDA 1982 — LEBEDA, Jan: Velikonoční cesta. Praha 1982
- MERELL 1963 — Jan MERELL: Malý bohovědný slovník. Praha 1963
- PAVLÍK 1998 — Tomáš PAVLÍK: Chrudimská křížová cesta. Chrudim 1998
- ROYT 2007 — Jan ROYT: Slovník biblické ikonografie. Praha 2007
- ROZEHNALOVÁ/TOMÍŠKOVÁ/NAVRÁTILOVÁ 1995— Eva ROZEHNALOVÁ / Marie TOMÍŠKOVÁ / A. NAVRÁTILOVÁ: Církevní stavby. Brno 1995
- RULÍŠEK 2006 — Hynek RULÍŠEK: Postavy, atributy, symboly. Slovník křesťanské ikonografie. Hluboká nad Vltavou 2005
- RUSINA/ZERVAN 2000 — Ivan RUSINA / Marian ZERVAN: Příběhy Nového zákona. Ikonografia. Bratislava 2000
- ŘEHÁK 1888 — Karel Lev ŘEHÁK: Křížová cesta. Zevrubné poučení o ní dle pramenů církevně schválených sestavil, a všem milovníkům Božím vůbec, svým ale zbožným osadníkům zvláště věnuje Karel Lev Řehák, farář z Podolí u Prahy. Praha 1888
- ŠPILAR 2011 — Michael ŠPILAR: Křížová cesta. Kostelní Vydří 2011
- ŠTOLBOVÁ 2002 — Renata ŠTOLBOVÁ: Křížová cesta. Kostelní Vydří 2002
- VAVERKA 2001 — Jiří VAVERKA: Nové kostely a kaple z konce 20. století v České republice. Kostelní Vydří 2001
- Via crucis. Praha s. d., s. l., nepag.
- VOLKMAN 2005 — Alois VOLKMAN: Via crucis. Via crucis – via lucis – via facti. Cesta kříže – cesta světla – cesta činu. Praha 2005
- WEBER 1993 — Alberto WEBER: Via crucis. Katalog výstavy. Praha 1993

VIII.1.1 Články v periodikách

- BÍLKOVÁ 2009 — Milena BÍLKOVÁ: Obrazy křížové cesty ve Františkánském klášteře v Kadani. In: Památky, příroda, život II, 2009, 23–32
- BLAHOTA 2009 — Jiří BLAHOTA: Křížová cesta u Kuksu. In: Kámen I, 2009, 22–26
- BURDOVÁ 2004 — Zuzana BURDOVÁ: Kristova poslední pouť očima malíře. In: Katolický týdeník XV, 2004, 2

- DOKLÁDAL 1993 — Pavel DOKLÁDAL: V místech, kudy chodil Kristus. In: Katolický týdeník XV, 1993, 3
- HOFMANOVÁ 2001 — Jana HOFMANOVÁ: Příběh Komárkovy křížové cesty. In: Nové noviny 2001
- JABURKOVÁ 2001 — Iva JABURKOVÁ: Křížové cesty šluknovského výběžku. In: Ročenka kruhu přátel muzea Varnsdorf 2000–2001, 2001, 43–45
- JABURKOVÁ 2006 — Iva JABURKOVÁ: Renesance křížových cest. In: Zahrada – park – krajina V, 2006, 36–38
- KOCMANOVÁ 2011 — Eva KOCMANOVÁ: Za tvůrcem křížové cesty. In: Věstník společenství křesťanů v Praze 4-Lhotce, 2011, 1–2
- KOŘÁN 1971 — Ivo KOŘÁN: Umění a umělci baroka v Hradci Králové. In: Umění XIX, 1971, 184
- Křížové cesty: v Petrovicích, Počepicích a Jesenicích. In: Mladá fronta Dnes, 2010, 24
- KUČA 2009 — Otakar KUČA: Příběh utrpení a nadějí člověka. Křížová cesta z přelomu tisíciletí. In: Zahrada – park – krajina I, 2009, 9–12
- MAREČEK 2010 — Petr MAREČEK: Pády Krista, to jsou pochyby. In: Mladá fronta Dnes, Kraj Liberecký 73, 2010, 4
- MAREČEK 2008 — Petr MAREČEK: Kuks: Příběh utrpení a nadějí. In: Mladá fronta Dnes, Kraj Hradecký 233, 2008, 4
- NYKLOVÁ 1985 — Milena NYKLOVÁ: Sochařovo mírové poselství. In: Naše rodina, 1985, 11
- OULÍK 1993 — Jan OULÍK: Příběh jedné zahrady. In: Katolický týdeník XV, 1993, 3
- PALÁN 2006a — Aleš PALÁN: Ježíšova úzkost v Hirošimě. In: Katolický týdeník XIII, 2006, 5
- PALÁN 2006b — Aleš PALÁN: Zbožnost k umělecké tvorbě nestačí. In: Katolický týdeník XIII, 2006, 5
- ROYT 2004 — Jan ROYT: Osm křížků Karla Stádníka. In: Katolický týdeník 39, Perspektivy, 2004, 3
- SŮVA 1993 — Jiří SŮVA: Návštěva u Královny míru. In: Katolický týdeník 19, 1993, 8
- ŠVAGROVÁ 2006 — Marta ŠVAGROVÁ: Netradiční křížová cesta čeká na start. In: Lidové noviny 133, 2006, 25
- TUČEK 2000 — Ondřej TUČEK: Evangelium je také život. In: Katolický týdeník IX, 2000, 6
- VYDRA 2007 — Jiří VYDRA: Křížová cesta studentů gymnázia. In: Liberecký deník, 2007, 16

ŽLÁBKOVÁ 2005 — Ludmila ŽLÁBKOVÁ: V Kuksu se rodí monumentální křížová cesta. In: Právo, 6.8.2005, 19

Farní kronika lhoteckého kostela.

KYSELKA/KYSELKA 2007 — Mojmir Kyselka / Igor Kyselka Posouzení sochařského záměru Příběh utrpení a nadějí člověka. Brno 2007